

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jitka Mlčochová

MKA – MKF

Komentovaný překlad 2. kapitoly „Goddesses of War“ z *Celtic Goddesses: Warriors, Virgins and Mothers*. (British Museum Press, 1995)

Commented Translation of Chapter 2 “Goddesses of War” from *Celtic Goddesses: Warriors, Virgins and Mothers*. (British Museum Press, 1995)

2014

vedoucí práce: Mgr. David Mraček

Poděkování:

Ráda bych poděkovala Mgr. Davidu Mračkovi, vedoucímu mé bakalářské práce, za cenné rady a připomínky. Můj velký dík patří také Bc. Kristýně Syrové za konzultaci irských reálií, zejména rozmanitých jmen božstev a mytologických postav, a podřádkový překlad irského čtyřverší z *Knihy invazí*. A dále bych také ráda vyjádřila své poděkování archeoložce PhDr. Jitce Vlčkové za její *Encyklopedii keltské mytologie*, která mi byla tolik nápomocná.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Jitka Mlčochová

Abstrakt

Tato práce se skládá ze dvou částí. Část první představuje překlad kapitoly 2 „Goddesses of War“ z knihy Mirandy Greenové *Celtic Goddesses: Warriors, Virgins and Mothers*, odborné publikace pojednávající o problematice ženských božstev v keltském náboženství. Druhou částí je překladatelský komentář, jehož součástí je překladatelská analýza provedená na základě vnětextových a vnitrotextových faktorů, rozbor hlavních překladatelských problémů textu a typologie překladatelských posunů.

Klíčová slova

Komentovaný překlad, překladatelská analýza, překladatelské problémy, překladatelské posuny, keltské bohyně, Keltové, keltské náboženství, keltská mytologie.

Abstract

This thesis contains two parts: the first one consists of the translation of the Chapter 2 ‘Goddesses of War’ from archeologist Miranda Green's book *Celtic Goddesses: Warriors, Virgins and Mothers* dealing with female divinities in the Celtic religion. The second part of the thesis is a commentary of the translation consisting of the translation analysis based on extratextual and intratextual factors, the analysis of the main translation problems of the text and the typology of the translation shifts.

Key words

Commented translation, translation analysis, translation problems, translation shifts, Celtic goddesses, Celts, Celtic religion, Celtic mythology.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. VLASTNÍ TEXT PŘEKladu	8
3. PŘEKladATELSKÁ ANALÝZA.....	31
3.1. Zadání.....	31
3.2. Vnětextové faktory	32
3.2.1. Autor	32
3.2.2. Čtenář originálu a příjemce překladu.....	33
3.2.3. Médium, místo, čas.....	33
3.2.4. Funkce	34
3.2.5. Funkční styl	35
3.3. Vnitrotextové faktory	36
3.3.1. Téma, obsah, kompozice.....	36
3.3.2. Členění textu.....	37
3.3.3. Slohové postupy.....	37
3.3.4. Presupozice.....	39
3.3.5. Syntax	40
3.3.6. Lexikum	40
3.3.7. Stylistické prostředky	42
3.3.8. Neverbální prvky	43
3.3.9. Intertextualita.....	43
4. PŘEKladATELSKÁ METODA.....	44
5. PŘEKladATELSKÉ PROBLÉMY.....	45
5.1. Lexikální rovina.....	45
5.1.1. Termíny	45
5.1.2. Jména božstev, hrdinů a historických postav	46
5.2. Morfologická a syntaktická rovina	47
5.2.1. Nominálnost textu.....	47

5.2.2. Modalita.....	47
5.2.3. Kondenzace.....	48
5.3. Stylistická rovina.....	49
5.4. Intertextualita	49
5.4.1. Poznámkový aparát.....	49
5.4.2. Úryvky z jiných děl.....	50
5.5. Autorské chyby.....	51
6. PŘEKLADATELSKÉ POSUNY	51
7. ZÁVĚR	52
8. BIBLIOGRAFIE.....	53
8.1. Primární literatura	53
8.2. Sekundární literatura.....	53
8.3. Příručky a slovníky.....	54
8.4. Korpusy a internetové zdroje.....	54
9. PŘÍLOHY.....	55

1. ÚVOD

Pro bakalářský překlad byla zvolena druhá kapitola „Goddesses of War“ z knihy *Celtic Goddesses* od Mirandy Greenové, profesorky archeologie a keltských studií na Cardiffské univerzitě. Miranda Greenová je jednou z nejvýznamnějších osobností ve výzkumu Keltů ve Spojeném království a na téma náboženství a mytologie Keltů napsala hned několik odborných publikací. Nejznámější z nich je pravděpodobně titul *Celtic Myths*, který vyšel pod názvem *Keltské mýty* i v češtině.

Knihu *Celtic Goddesses* vydalo v roce 1995 nakladatelství Britského muzea (British Museum Press) a autorka se v ní zabývá rolí keltských bohyní v keltské společnosti, mýtech a náboženství, věnuje se bohyním ve vztahu k válce, přírodě, zvířatům, léčení a plodnosti. Její bádání vychází z mýtů, archeologických nálezů, řecko-římských latinsky psaných kronik (po Keltech nezůstaly písemné památky) a v úvahu bere i díla jiných odborníků z dané oblasti. Kapitola vybraná k překladu hlouběji pojednává o keltských bohyních války a také o postavení žen ve válce, o významných keltských válečných velitelkách a válečnicích a o významné spojitosti mezi válkou a plodností.

O rok později od prvního vydání v Británii vyšla tato publikace i ve Spojených státech (v nakladatelství George Braziller). A už v roce 1998 ji Britské muzeum vydalo znovu, tentokrát v brožované podobě. Lze tedy usuzovat, že Miranda Greenová je mezi zájemci o Kelty, keltskou mytologii a náboženství oblíbenou autorkou.

Tato práce obsahuje překlad uvedené kapitoly a komentář k překladu, který zahrnuje překladatelskou analýzu, popis překladatelské metody, typologii překladatelských problémů a překladatelských posunů při překladu do češtiny. Komentář vychází z konkrétních příkladů v textu. Předmětem překladu jsou rovněž popisky obrázků a na konec překladu kapitoly byl zahrnut i poznámkový aparát vztahující se k dané kapitole.

Knih o keltské mytologii či náboženství již u nás vyšla řada, ale titul, který by se tak podrobně zabýval otázkou úlohy žen, ženských hrdinek a ženských božstev u Keltů na našem trhu zatím chybí.

2. VLASTNÍ TEXT PŘEKLADU

KAPITOLA 2

Bohyně války

V této kapitole se budeme zabývat keltskými bohyněmi ve vztahu k válčení. Důkazy o existenci těchto božstev lze hledat především v ikonografii a v odkazech irské lidové tradice mýtů. Mimoto se o některých britských bohyních války zmiňuje i antická literatura, jež by mohla být zdrojem významným ve způsobu, jakým vykresluje pevné spojení mezi keltskými ženami a válkou. Přestože je tento jev zajímavý, nemusí nám ale pomoci odhalit skutečnou válečnou bohyni. Margaret Ehrenbergová je toho názoru¹, že v antické literatuře opakující se zmínky o ženách, které se v Galii a Británii účastnily válek, odráží postoje tehdejších obyvatel Středomoří k válčení a dobývání a také ukazují, jak Římané své keltské nepřátele záměrně označovali nálepkou barbaři. Podle nich by jen primitivní společnost vzala v úvahu nápad zapojit ženy do válek, či z nich dokonce dělat válečné velitelky. Je tedy třeba pokusit se oprostit od předsudků Římanů a hledat v Keltech víc než jen typickou barbarskou společnost, kterou na základě keltského válečnictví viděli řecko-římské pozorovatelé zkoumající keltské obyčeje. Je tu ale další aspekt spojitosti mezi ženami a válkou, díky kterému se dostáváme blíže ke konceptu božství – spojitost války s rituálem. Od autorů jako Arriános² víme, že lovení bylo pro Kelty činností úzce spojenou s rituálem. A totéž mohlo platit o válečnictví. Pokud tomu tak opravdu bylo, mohly ženy přítomné na bojišti patřit mezi zástupce celého kmene, jejichž přítomnost byla symbolicky důležitá pro porážku nepřítele. Tacitus hovoří o černě oděných ženách z Anglesey, které proklínaly římské vetřelce a vyhrožovaly jejich vojskům, jež na ně v roce 60 n. l. útočila³. Mohlo se jednat o kněžky, které se spolu s druidy snažily obrátit síly nadpřirozena proti nepříteli. Nyní se podrobně zaměříme na vztah – pokud tedy nějaký najdeme – mezi válečným obrazem keltské ženy a konceptem bohyně války.

Ženy a válečnictví

Celá cizinecká jednotka by nebyla s to vypořádat se s jediným Galem, kdyby si na pomoc zavolal svou manželku – obvykle nadměru silnou ženu s modrýma očima. Zvlášť když začne, se zbrunátnělým obličejem, skřípajíc zuby a mávajíc sinálýma rukama ohromné velikosti, rozdávat rány a kopance jako kdyby se proměnila ve střelu za střelou chrlící katapult.⁴

Tak popisuje Ammianus, historik pozdního římského císařství, keltské lítě, jež tolik zdeptaly římské jednotky, které byly 400 let předtím povolány proti galské armádě. Ammianus chtěl poukázat na značnou velikost, zuřivost a vzhled těchto žen, stejně jako na jejich samotnou přítomnost na bitevním poli. Upozorňuje na jejich bílou pleť a pronikavé modré oči, tedy na rysy, kterých si řecko-římská pozorovatelé všimli i u keltských mužů. Naznačuje, že tyto ženy byly krvelačnější než jejich manželé. Obrázek statných žen, kterým zuřivostí brunátní obličej a skřípou zuby, připomíná popisy hrdinů irské mytické tradice – například Cú Chulainna. Ten se v bitvě stával načas šíleným: ve stavu vražedné zběsilosti se ho zmocňovala tak neovladatelná touha po krvi, že nebyl schopen rozeznat přítele od nepřítele⁵. Diodóros Sicilský⁶ si podobně jako Ammianus všiml, že galské ženy byly velké, divoké, silné a statečné jako jejich muži. Strabón⁷ zapsal, že v galských ženách se slučovaly kvality mateřské s dovednostmi siláckými. A to je zajímavé, protože jak později uvidíme, bohyně irských mýtů zastávají tutéž kombinaci rolí: zajišťují plodnost a figurují ve válkách.

Někteří antičtí spisovatelé popisují keltské ženy zapojené do bitevní vřavy, jiní je zobrazují v roli přihlížejících. Z popisu od Ammiana vyplývá, že se aktivně účastnily konfliktu a totéž potvrzuje i Plútarchos⁸, jenž ve svém díle zmiňuje chování žen z kmene Ambronů. Ambroni sídlili poblíž Aix-en-Provence; jednalo se jednoznačně o keltský kmen, který však bývá spojován s Teutony a Kimbry. Do bitvy mezi tímto kmenem a jednotkami velkého vojevůdce pozdní římské republiky Mauria se aktivně zapojily i ambronské ženy: když jejich druzi při prudkém náporu Římanů začali ustupovat, pozvedly tyto ženy zbraně jak proti nepřátelskému vojsku Římanů, tak proti vlastním mužům, z nichž se v jejich očích stali zrádci⁹.

Tacitus pojednává o zvycích germánských kmenů ve spise *Germánie*. Některé z těchto národů byly etnicky blízké Keltům, a ačkoliv celkově byla jejich společnost asi méně vyspělá než ta keltská, měly mnoho obyčejů společných. Zdá se, že germánské ženy měly do jisté míry stejná práva jako muži a že k válčení neměly daleko. Například po svatbě si oba partneři vyměnili dary, mezi nimiž byly i zbraně – ženy tedy rozhodně nebyly postaveny mimo „mužské činnosti“ jako válčení a lov¹⁰.

Keltské a germánské ženy tak na bojišti vlastně zastávaly úlohu podporovatelek: vyčkávaly na vozech či vyvýšených místech v týle vojska, nebo v jiné výhodné pozici, a vykřikovaly na nepřátele kletby, nadávaly jim a povzbuzovaly vlastní bojovníky – téměř jako dnešní roztleskávačky v americkém fotbale. O podobných událostech se zmiňují Tacitus i Caesar a dodávají také, že třebaže byly ženy především divačkami, někdy se stalo, že byly během bojů zraněny či zabity. Caesar¹¹ popisuje, jak stály galské ženy za vlastními liniemi na

zátarasech postavených z vozů. V Tacitových *Dějínách*¹² se zase dočteme, že během vzpoury kmene Batavi (osídlení delty Rýnu) proti Římanům v roce 69–70 n. l. nechal keltský válečný vůdce Gaius Julius Civilis umístit svou matku, sestry a ženy spolu s dětmi svých bojovníků za vojsko proto, aby své vojáky přiměl k co nejzuřivějšímu bojování. Muži řvali válečné pokřiky a ženy jim odpovídaly vriskotem. Podobná situace nastala také v Británii během povstání Boudiccy¹³: ženy se postavily na vozy na okraji bitevního pole, odkud měly dobrý výhled, avšak zůstaly mimo přímé boje. Jasně tedy vyplývá, že podle římských pozorovatelů byly keltské ženy často zapojovány do bojů, ač zastávaly třeba jen roli halasných přihlížejících.

Můžeme skutečně předpokládat, že přítomnost žen nutila muže bojovat lépe a s větší vervou – šlo přeci o čest a hrdost a zbabělcům naopak hrozila potupa. Ale je možné, že pro umístování žen a dětí na dohled od vlastních vojsk existoval i praktický důvod – ochrana. Přejemnějším tak byly v bezpečí před nájezdníky, kteří by mohli využít probíhající bitvy, přepadnout nepřátelská hospodářství a ženy znásilnit, pobít či unést. Jejich přítomnost mohla být také jakýmsi náboženským záměrem, neboť, jak se zdá, válčení v sobě zahrnovalo prvky rituálu. Naznačují tomu třeba takové zvyky jako chození do bitvy beze zbroje a oblečení či jen s torques na krku, rituální holedbání a výzvy k souboji mezi dvěma zástupci znepřátelených vojsk, potom důležitost zvířecích symbolů a dalších magických emblémů na zbraních, štítech a přilbách a využití koní a vozů coby prostředku exhibice¹⁴.

Některé důkazy o spojitosti žen s válkou poskytuje rovněž nejranější lidová literatura Irska a Walesu. Ačkoliv existuje jen velmi málo historických materiálů, které by hovořily o aktivní účasti žen na bitevním poli, *Cáin Adomnáin (Zákon Adomnánův)*, irský právní text ze sklonku 7. století (zmíněný v kapitole 1), by pro naše bádání mohl být užitečný. Jedním ze záměrů opata Adomnána z ostrova Iona bylo zakázat nucenou účast žen v bitvách¹⁵. Interpretace tohoto dokumentu je ale složitá, stejně jako určení míry, do jaké se ženy do bitev opravdu zapojovaly. Jeho *Cáin* mohl být zčásti prostředkem pro křesťanskou propagandu, nicméně je těžko představitelné, že by nutnost ochraňovat ženy před riziky válčení byla zcela smyšlená.

Většina raných lidových pramenů náleží k mýtům a posoudit pravdivost zobrazení pozice ženy v mytické tradici je nanejvýš obtížné. Žen-válečnic najdeme v mýtech spoustu, zejména v irské literatuře, někdy vystupují jako bohyně, někdy jako vládkyně, nebo vychovatelky hrdinů. Ale i tam, kde se jasně projevují jako lidské bytosti, mohou ve své identitě skrývat prvky nadpřirozena. Ženy-válečnice z irských mýtů mohly být úzce spjaty s nadpřirozenem a možná, že jejich předobrazy vycházely spíše z představ náboženství, než že by byly postaveny na ženách, které skutečně existovaly¹⁶.

Než se budeme blíže věnovat bohyním války, není od věci se nejdříve zaměřit na známky vztahu mezi ženami a válkou, které lze v mýtech najít. V *Ulsterském cyklu* v příběhu *Narození Conchobara* se matka budoucího krále Ulsteru Ness už jako dívka učila zacházet se zbraněmi a poté, co byli její strážci pobiti, sama vyrazila do boje. Mezi nepřáteli šířila chaos a hrůzu a válčení zanechala až po svatbě¹⁷. Ve velšských i irských mýtech ženy často odpovídaly za vyzbrojení a výcvik válečných hrdinů. Ve Čtvrté větvi *Mabinogi* se dočteme o příběhu Arianrhod a jejího syna Lleu, jemuž matka odpírala jméno i zbraň, dokud se nerozhodla jej sama pojmenovat a vyzbrojit. V raném velšském příběhu o Peredurovi se mladému hrdinovi dostalo koně, zbraní a výcviku od čarodějnice, u které Peredur pobýval tři týdny, aby se naučil jízdě na koni a zacházení se zbraněmi¹⁸. V irském *Feniiském cyklu* vychovávaly válečného hrdinu Fionna v dětských letech dvě ženy-válečnice, které jej zasvětily do válčení a lovu¹⁹. A v *Ulsterském cyklu* se dočteme o učitelce válečného umění Scáthach, jež se zasloužila za válečné vyučení Cú Chulainna – pravděpodobně nejznámějšího mytického válečného hrdiny – a Naoise, milence Deirdre. Dovednosti Scáthach byly tak mimořádné, že Cú Chulainn dokázal jednou ranou skolit sto nepřátel, a třebaže skotský král znovu a znovu posílal Naoise do té nejlítější vřavy, hrdina se vždy vrátil bez nejmenšího škrábnutí²⁰. Existují nicméně známky toho že, tyto keltské válečnice nebyly žádné obyčejné ženy – měly totiž nadpřirozené nadání. Například čarodějnice, u níž se Peredur učil boji, uměla věštit a věštecké umění ovládala i Scáthach. Jméno Scáthach znamená „stínová žena“ a ze zkoušek, které musel Cú Chulainn podstoupit, aby se dostal na její panství, jasně vyplývá, že se toto místo nacházelo v zászvetí²¹. Skutečnost, že hrdinové byli v těchto mýtech vycvičeni a vyzbrojeni ženami, může dokonce odrážet jejich vlastní nadlidský status.

Boudicca a Andraste

„Pro nás Brity nejsou válečné velitelky nic nového.“²²

A to opravdu mohla být pravda – známe určitě přinejmenším dvě významné vládkyně, jež velely svým vlastním vojskům: Cartimandua, královna Brigantů, a Boudicca, královna Icenů. Cartimandua byla vládnoucí královnou²³ na rozdíl od Boudiccy, která měla nižší status manželky panovníka. Přesto je to Boudicca, jež si pro své zapálené vlastenectví a vzpouru proti římské nadvládě udržela slávu napříč britskou historií. V našem kontextu je Boudicca zajímavá ze dvou důvodů: zaprvé šlo o historickou vojevůdkyni, o níž psal v 1. století n. l. Tacitus a na konci 2. století Dio Cassius²⁴, a zadruhé byla Boudicca úzce spojována

s Andraste, jedinou původní keltskou bohyní války, jejíž jméno zmiňují řecko-římsí historikové z víceméně stejného období.

Jméno Boudicca je odvozeno z keltského „bouda“ znamenající vítězství²⁵. Boudicca byla manželkou Prasutaga, icenského krále v Norfolku, který se zodpovídal římské vládě. Prasutagus s římským císařem uzavřel zvláštní soukromou spojeneckou dohodu: jako tzv. závislému králi mu císař zaručoval suverenitu, zachování území a římský patronát a na oplátku musel Prasutagus ve své zemi udržovat mír. Prasutagova smrt znamenala automaticky konec dohody, která byla ale připravena k možné obnově. Prasutagus ve skutečnosti sepsal poslední vůli, v níž jmenoval jako spoludědice císaře Nera spolu se svými dcerami²⁶ v naději, že se tak císař nezmocní úplně všeho. Je zajímavé, že Boudicca mezi dědici Prasutagova majetku uvedena nebyla. Nerův finanční úředník, prokurátor Decianus Catus, byl sice plně v právu, když se pouštěl do sepisování Prasutagova majetku ještě před tím, než připadl císaři, je ale zřejmé, že si počínal nanejvýš netaktně a svým chováním tak celou římskou provincii Británii přivedl do vážného nebezpečí. Boudicca se prohlásila vládkyní kmene Icení a ohradila se proti císařské nadvládě. Skončila zbičovaná, její dcery byly znásilněny a kmenový majetek zabaven. Icenové povstali společně s Trinovanty, jež byli silně nespokojeni s daněmi, přivlastněním jejich hlavního města a přilehlého území Římany a s nehorázně provokativní výstavbou Claudiova paláce v jejich městě Camulodunum (Colchester). Boudicca shromáždila obrovskou armádu a dobyla římská města Camulodunum, Londýn a Verulamium (Saint Albans). Nakonec ji zastavil až římský guvernér Suetonius Paulinus, jenž musel kvůli povstání přerušit drancování druidských hájů na ostrově Anglesey. Archeologické nálezy skutečně potvrzují zničení všech těchto tří římských měst²⁷.

Dio Cassius²⁸ hodně vypráví o původní britské válečné bohyni Andraste, již uctívala Boudicca a kmen Icení. Jméno Andraste, z hlediska filologie příbuzné se jménem galské bohyně Andrata, asi znamená „neporazitelná“. Dio zmiňuje Andraste a úděsné rituály na její počtu v souvislosti s Boudicciným masakrem římských žen v Londýně (viz níže). Britové v posvátném háji bohyně nabízeli oběti, hodovali a oddávali se nevázaným výstřednostem spojovaným s mainadami, společnicemi řeckého boha Dionýsa. Podle Dia znamenalo jméno Andraste pro Iceny vítězství a bohyně se prý v jejich kmenech těšila zvláštní úctě. Právě to může být významné, neboť se jedná rovněž o interpretaci jména Boudicca. Z Diovyh záznamů vyplývá, že před tím, než Boudicca vyrazila do boje, provedla rituál vzývající Andraste, během nějž vypustila na svobodu živého zajíce²⁹. Symbol zajíce není v tomto kontextu jednoznačně vysvětlitelný. Rituál mohl představovat lov, kde hrál zajíc roli přehajících Římanů před vítěznými Brity. Zajíc mohl být také jako noční živočich symbolem pro

temnotu, tudíž smrt a zkázu. Po vyplnění Londýna nechala Boudicca své zajatkyňě obětovat v posvátném háji bohyně Andraste; prsy jim byly uříznuty a nacpány do úst, poté byly Římanky nabodnuty na veliké kůly. Tento hrozivý čin měl jistě pomstít znásilnění královniných dcer a byl symbolem pro záměrné porušení zákonů římského státu. Osud jejich mužských protějšků zaznamenán nebyl – je možné, že Římanky byly vybrány jako vhodné oběti ženy-válečnice pro ženu-bohyni. Příznačně tento čin komentuje Tacitus – rebelové se podle něj pomstili v předstihu, protože věděli, že jestliže je Římané porazí, bude s nimi konec³⁰. Zacházení s těmito ženami ale není jen otázkou krutosti války. Smír s bohyní zřejmě vyžadoval obzvláště kruté obětování životů lidí, ale vražda těchto žen byla zdá se spíše částí specifického obřadu spojeného s bohyní války³¹. Zajímavé je úzké spojení mezi Boudiccou a Andraste; obě asi v jistém smyslu představovaly dva aspekty téže identity – jedna patřila do světa nadpřirozeného a druhá byla pozemskou válečnou velitelkou.

Ikonografie bohyně války

Některá zobrazení bohyní z doby železné a římské ukazují na jejich úzkou spojitost s válčením a někdy bohyně na těchto zobrazeních vystupují dokonce přímo v roli válečnic. Nádoby nalezené v hrobech ze 7. století v lokalitě Šoproň–Varhély v Maďarsku jsou zdobeny rytinou v podobě bohyně v doprovodu válečníků na koních³². Bronzový model kultovního vozíku ze stejného období objevený v jednom hrobě v Strettwegu v Rakousku zobrazuje bohyni s jeleny a bojovníky či lovci, z nichž někteří stojí a jiní sedí na koních³³. Tento hrob patřil válečníkovi, jehož ostatky byly po zpopelnění pohřbeny spolu s oštěpem, třemi koňskými udidly a sekerou. Strettwegská bohyně bývá obvykle identifikována jako božská lovkyně, my ale víme, že válčení a lov spolu v Evropě v době železné blízce souvisely a že lov sloužil válečníkům jako příprava na bitvu³⁴.

Válečnická úloha bohyně z bretaňského Dinéaultu je ale jednoznačná. Neúplná bronzová socha z mladší doby železné je zobrazena s přilbou, jejíž vršek má podobu husy útočně natahující krk³⁵. Keltští válečníci z doby železné vyobrazení na kotlíku z Gundestrupu (více v kapitole 8) zase mají na hlavě přilbice s vršky ve tvaru ptáků či zvířat. Starověký historik Diodóros Sicilský se o tomto keltském zvyku zmiňuje a vysvětluje, že taková helmice přidávala nositeli na výšce a hrůzostrašném vzhledu³⁶. Husa na přilbě bretaňské bohyně je velmi dobře zvoleným symbolem, neboť husa byla kvůli své povaze symbolem pro útočnost, ostražitost a ochranu. V některých hrobech vojáků z doby železné na území bývalého Československa byly – pravděpodobně kvůli stejné symbolice – objeveny husí kosti³⁷.

OBR. 1.

Bronzová soška bohyně války z 1. století př. n. l. nalezena v bretaňském Dinéault. Bohyně má na hlavě přilbu s vrcholem ve tvaru husy – husa představovala pro Kelty významný symbol války, agrese a ochrany.

Se symbolikou husy³⁸ byl rovněž spojován keltsko-germánský bůh Mars Thingsus uctíváný v době římské v Housesteads u Hadriánova valu.

Snad nejvíce evokativní obrázky bohyň války z doby železné „předřímské“^a najdeme na mincích – některé z nich zobrazují válečnice, jež lze pravděpodobně nejsprávněji interpretovat jako bohyně. Na některých galských mincích jsou obrázky běžících žen, které se ohání zbraněmi v obou rukách. Mince, které v určité době razily severozápadní galské kmeny Redonů a Turonů, zobrazovaly nahé jezdkyňe na koních či vozatajky zuřivě máchající zbraněmi, větvemi, torques či štíty. Jedna z těchto mincí ztělesňuje ženu, možná bohyni, s torques na krku a oštěpem v ruce³⁹. Jde o zachycení skutečnosti, nebo nadpřirozena? Jde o pozemské válečnice (se všemi důsledky pro genderové role), nebo se jedná o bohyně? Vodítkem k nalezení odpovědi může být fakt, že kůň táhnoucí vůz či nesoucí jezdkyňi bývá často zobrazen s obrovskou lidskou hlavou – takový rys je bezpochyby znakem

OBR. 2.

Zlaté mince vyražené Redony, bretaňským kmenem z oblasti okolo Rennes, 1. století př. n. l. Na první minci je zachycena žena na koni máchající vítězným věncem a štítem. Druhá mince zpodobňuje vozatajku řídící koně s lidskou hlavou.

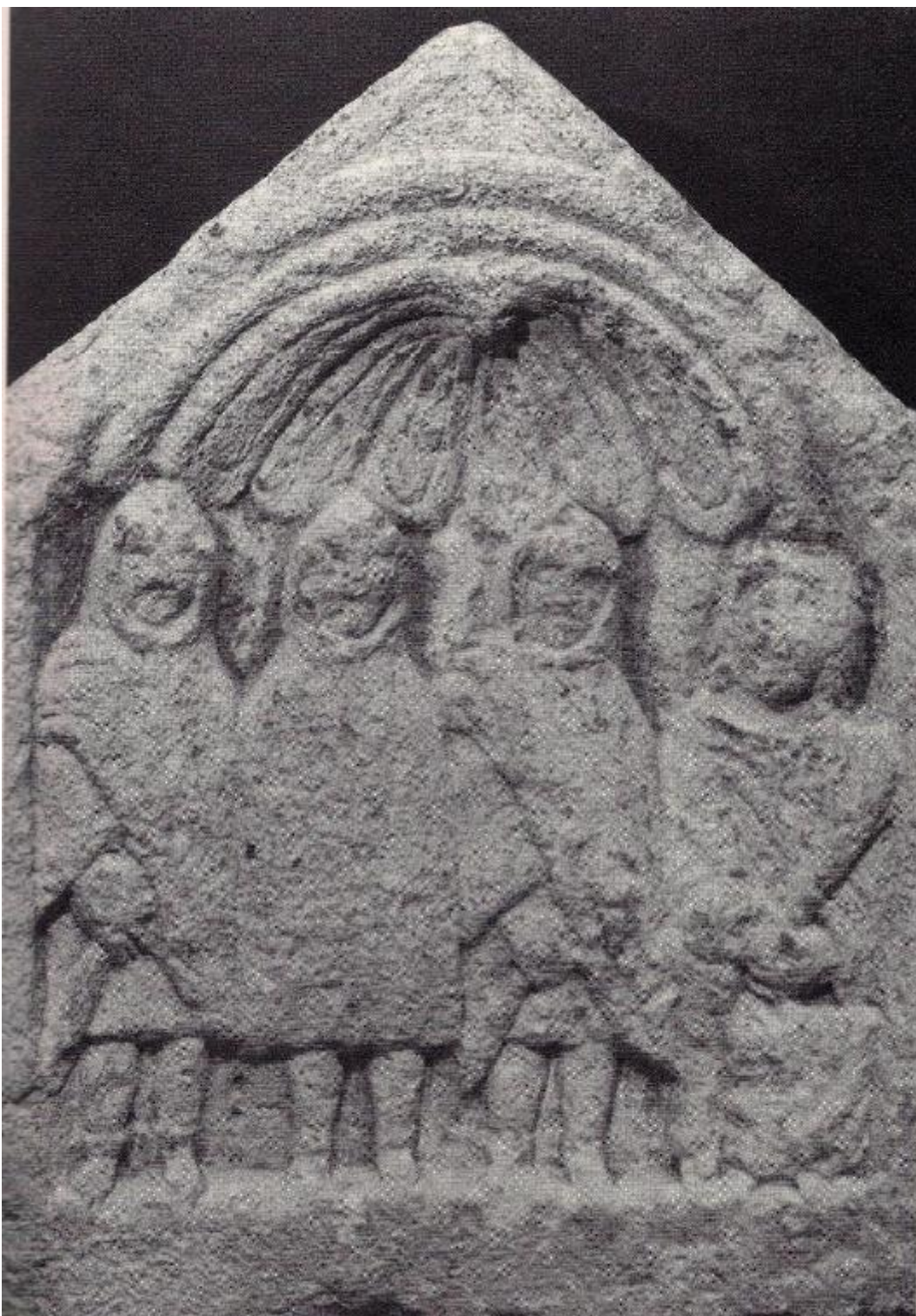
^a V české terminologii odpovídá době laténské.

nadpřirozeného statusu. Obrázek vozatajky připomíná bohyni z kotlíku z Gundestrupu vyobrazenou se dvěma stylizovanými koly⁴⁰.

V římsko-keltské době se bohyně války objevovaly výhradně v podobě římské Minervy, jež nosí helmici, kyrys s dekoracemi ve tvaru gorgon a v ruce drží oštěp. Kmenová bohyně Brigantia, uctívaná sdruženými kmeny Brigantů na severu, je zachycena na reliéfu v Birrensu v jižním Skotsku. Brigantia bývá ztotožňována s bohyněmi Victorií a Minervou⁴¹. Omšelý, ale zajímavý reliéf z Lemingtonu (Gloucestershire), dnes uložený v muzeu Chedworth Roman Villa, zpodobňuje bohyni s aureolou vlasů, která má na sobě dlouhý šat a v pravé ruce svírá oštěp. Pod obrazem je vyrytý nápis *Dea Regina* („Bohyně královna“)⁴². Pokud jde o bohyni války, je její titul důkazem o ikonografické a epigrafické spojitosti mezi svrchovaností a válčením – tedy spojení, které je velmi významné v irské mytické literatuře (viz níže). Několik bohyní války zřejmě v období Pax Romana transmutovalo na božstva spojovaná s ochranou a opatrováním spíše než s válčením *per se*.

Bohyně koní Epona, ačkoliv byla její povaha mírumilovná a dobrotivá, byla uctívána jako ochránkyně vojáků a jejich koní, nejen v oblastech jako Burgundsko, ale vzhlíželi k ní také vojenští jezdci hlídající hranici podél Rýna. Epona mohla být populární právě proto, že svobodní keltští rytíři neboli *equites* představovali galskou aristokratickou elitu. Role Epony byla mimo válečná pole pravděpodobně spojována s prosperitou domácností a s plodností – takového blahobytu šlo ale dosáhnout pouze tehdy, když byly kmenové pozemky pod ochranou a hranice pod kontrolou. Mohl tak existovat vztah mezi válčením, ochranou, plodností a prosperitou, jenž ztělesňovala právě bohyně Epona. Je také možné, že se válečná bohyně z keltských mincí za přítomnosti Římanů proměnila v mírumilovnou Eponu, která nicméně zůstala symbolem pro ochranu a obranu⁴³.

Úlohu bohyně, jež přináší prosperitu s plodností spojenou s ochranou, by mohla potvrzovat určitá zobrazení britských bohyň-matek (viz kapitola 5): například na jednom kameni v Kingscote (Gloucestershire) je vypočtena žena sedící na kamenné židli podobné trůnu a držící chléb a ovoce v doprovodu boha na koni⁴⁴, pravděpodobně válečníka. Ve stejné oblasti obývané kmenem Dobunni najdeme na jednom z mnoha vyobrazení bohyň-matek v Cirencesteru obrázek sedící ženy v doprovodu tří *genii cucullati*, z nichž dva jsou vyzbrojeni mečem⁴⁵. *Cucullati* – trpasličí bohové v kápích – bývají často spojováni s plodností a bohyní-matkou v západní Británii. Jedná se pravděpodobně o bytosti podřízené velké matce, které umocňují její symboliku hojnosti⁴⁶. Na tomto reliéfu *cucullati* ochraňují bohyni a její dobročinné dary, nebo možná představují bojovný aspekt samotné bohyně. Triádu bohyň-matek uctívali vojáci římské armády v Británii i v Porýní – příkladem pro naši spojitost

OBR. 3.

Kamenný reliéf zpodobňující sedící bohyni v doprovodu tří *genii cucullati* (duchové v kápích), z nichž dva jsou ozbrojeni meči. 2.–3. století, Cirencester, Glos.

je ohromný chrámový komplex zasvěcený *Matronae Vacallinehae* v Peschu v Německu, kde vyznavači byli téměř výhradně členové armády⁴⁷. Je možné, že tři Lamiae vzývané v římské pevnosti v Benwellu na severu Británie představovaly triádu bohyň války, neboť irský autor z 9. století Cormac mluví o ostrovní bitevní fúrii Badb jako o Lamii⁴⁸.

V galském kultovním umění se opakuje zobrazení božského páru či posvátného svazku (více v kapitole 6). Právě jeden aspekt této boží dvojice je relevantní pro náš výzkum, neboť bohyni někdy doprovází bůh-válečník. Sama bohyně ozbrojena nebývá, ale její společník bývá zobrazován se zbraněmi. Většinu rytin podobných dvojic bychom našli v Burgundsku – v Alésii byly nalezeny tři a v každém případě symbolika bohyně prozrazuje její roli nositelky blahobytu a místní prosperity. Bohyně držívá různé emblémy hojnosti jako roh hojnosti, obětní pokrmy a chléb či ovoce a její partner mívá oštěp nebo meč uložený v pochvě. Podobnou symboliku lze nalézt i na kameni v Autunu (také Burgundsko)⁴⁹.

Burgundská svatyně léčení v Mavilly byla centrem uctívání místní verze boha Marta, jehož léčitelská role v podobě bojovníka proti nemocem byla jednou z jeho nejdůležitějších funkcí v římskokeltském světě. Na jedné kamenné rytině je tento bůh oblečen do kroužkové zbroje, má torques na krku a v rukách svírá oštěp a štít pozdního laténského typu (specificky keltská podoba). Jeho partnerkou je bohyně, která, jak prozrazuje důvěrné gesto v podobě její ruky spočívající na jeho štítu⁵⁰, má se svým druhem blízký vztah. Přítomnost hada s beraními rohy – symbolu znovuzrození a plodnosti – za bohem zesiluje jeho roli dobročinného léčitele. Kmen Remi z Remeše uctíval podobnou božskou dvojici: omšelý kámen z Remeše zachycuje bohyni a jejího mužského společníka s oštěpem a kozou (zvířetem, které v klasickém náboženství představovalo symbol plodnosti)⁵¹. Kmen Triboci v Oberbetschdorfu^b nedaleko Štrasburku vzýval božský pár, jež mohl být spojovaný s ochranou úrody vína – bůh v ruce svírá kopí a štít, zatímco bohyně drží džbán, který mohl symbolizovat víno. Podle nápisu je rytina zasvěcena bohu⁵² Martovi.

Spojitost, která se v ikonografii objevuje mezi bohyněmi plodnosti a bohy-válečníky, je zajímavá, zvláště vezmeme-li v potaz irské mýty, kde se objevují určité bohyně, jejichž hlavním posláním bylo ztělesnění země a suverenity (viz níže a dále kapitola 4). Nejlepším příkladem je Medb z Connachtu, jež si jako všechny svrchované bohyně brala za manžele smrtelné krále – toto rituální spojení bylo vyjádřením souhlasu s vládou krále a zajišťovalo jeho zemi prosperitu. Je možné, že obdobnou tradici vyjadřuje i pohanská ikonografie válečnických párů: bohyně přinášela hojnost a úrodnost země – možná byla přímo bohyní

^b Dnešní Betschdorf v Alsasku.

OBR. 4.

Kamenný reliéf s božskou dvojicí, římsko-galské město Alésia (Alise-Sainte-Reine), Burgundsko. Bohyně nese *cornu copiae* (lat. roh hojnosti), symbol blahobytu; její druh drží oštěp, symbol ochrany, ale jinak působí mírumilovně.

hojnosti a úrody – a její druh mohl být zároveň mužem i bohem, obráncem země a ochráncem samotné bohyně. Oberbetschdorfská bohyně v ruce s pohárem může dokonce symbolizovat specifický koncept posvátné hodnosti krále, o kterém se mluví v irské mytologii, kde Eriu, eponymní bohyně Irska, nabídla červený nápoj svému smrtelnému druhu, aby potvrdila jeho právo stát se králem. Také zobrazení v Kingscote a Cirencesteru mohou rovněž symbolizovat mytické spojení bohyně plodnosti a kmenového boha.

Válka, plodnost a suverenita v irské mytologii

Vztah mezi bohyněmi, suverenitou a válčením, na který v náznacích ukazuje ikonografie, najdeme v irské ostrovní mytické tradici v mnohem jednoznačnější podobě. Charakter a role irských bohů a bohyň v sobě mají zjevný paradox – totiž úzkou spojitost mezi válčením a plodností. Tento zdánlivý rozpor však v sobě může skrývat hluboký a dualistický myšlenkový proces zahrnující dávání a brání, narození a smrt a počátek a konec života, tedy koncept velmi podobný cyklickému obrazu „prach prachu“, který nám předkládá soudobé křesťanství. Spojitost mezi plodností a válkou lze jednoznačně nalézt v některé pohanské ikonografii na severu Británie, kde se na kamenech z doby Římanů dochovala prostá zobrazení s nahým a rohatým bohem-válečníkem se ztopořeným penisem. Válka i pohlavní akt mohly být chápány ve spojitosti s agresivitou a sexuální penetrace mohla být vnímána obdobně jako proniknutí kopí či meče do těla. V regionu Baringo v Keni je kopí symbolem pro dospělost a sexuální zdatnost. Válka a lov spolu ve společnosti doby železné úzce souvisely, honba za ženou mohla navíc připomínat lov. Některá kamenná zobrazení lovců z doby železné objevená v údolí Camonica v severní Itálii znázorňují muže se ztopořenými penisy, což znovu svědčí o souvislosti mezi mužstvem, agresivitou a lovem⁵³.

Mnohé irské bohyně byly destruktivní a promiskuitní. Byly zosobněním země, její suverenity a úrodnosti – jejich bojovná povaha tak mohla být částečně způsobena potřebou ochraňovat území, aby mohlo prosperovat. Medb, mytická postava, již raná literatura označovala jako skutečného člověka, byla královna-bohyně irského Connachtu. O jejích činech se dočteme v *Ulsterském cyklu*, kde vystupuje jako velká vůdkyně Connachtu v boji proti sousední provincii Ulsteru. Z hlediska filologie je její jméno příbuzné se slovem *mead*, anglickým výrazem pro medovinu, což by mohlo být důležité z hlediska válčení i suverenity: alkohol jednak přidával válečníkům na bojovné náladě, ale neměli bychom také opomenout význam nápoje jako symbolu spojení svrchované bohyně se smrtelným vládcem. Medb je výborným příkladem ženy-bohyně, jež představuje bohyni-vládkyni a zároveň královnu-

vojevůdkyni. Bojovala na bitevních polích, velela armádě, a když se vdávala za Aililla, přivedla s sebou celé své vojsko. Medb na svém voze objížděla bitevní pole, povzbuzovala své vojáky, vyvolávala hádky a uplácela válečníky (dokonce využívala i vlastní dceru Finnabair), aby bojovníci namířili zbraně nejen proti Ulsteřanům, ale také proti svým přátelům a příbuzným⁵⁴. Medb tedy nebojovala pouze kvůli vítězství Connachtu, ale proto, že si libovala ve válce, krveprolévání a ničení pro ně samé – byla esencí smrti. Byla sexuálně aktivní, provdala se za devět králů a nedovolila nikomu, aby vládl z královského dvora v Taře, aniž by se s ní nejdříve vyspal.

Ještě další dvě bohyně pojí obdobné pouto mezi válčením, plodností a suverenitou. První z nich, Macha, je velmi složitá bytost se třemi různými, ale vzájemně provázanými aspekty, ztělesňující koncepty války, vlády a plodnosti. Je zakladatelkou ulsterského královského sídla Emain Macha a je úzce spojována s koňmi – v závodě s královskými koňmi se jí sice podařilo zvítězit, ale za strašlivou cenu⁵⁵.

Druhou takovou bohyni představuje Morrigan, jedna z bitevních fúrií, kterými se budeme zabývat níže. Morrigan byla velkou válečnicí, ale byla rovněž spojována s plodností a suverenitou. Představovala bohyni vítězství a proctví, ale byla taktéž promiskuitní – spala s několika bohy a hrdiny, několikrát se pokusila svést hrdinu Cú Chulainna. Její role bohyně suverenity a plodnosti se nejjasněji projevuje v jedné příhodě v *Dinnshenchas (Dějiny místa)*, což je soubor příběhů z 12. století vysvětlujících vznik různých místních jmen na základě mýtů. Morrigan stojí v jednom příběhu rozkročená nad potokem a má sexuální styk s významným kmenovým bohem Dagdou.

V řece Unius v Corannu spatřil [Dagda] myjící se ženu, která stála jednou nohou u Allod Echae, na jih od vody, a druhou nohou u Loscuinn, na sever od vody. Na hlavě měla devět volných copů. Dagda s ní rozprávěl a pak se spolu milovali. Od té doby se tomuto místu říká Lože páru. Žena, o které se zde píše, je Morrigan.

Jedná se o suverénní čin, díky němuž země prosperovala. Metafora vody má zřejmé sexuální konotace, ale v řece lze kromě symbolu životní síly hledat i sotva postřehnutelný symbol hranice mezi světy, tedy bod, ve kterém se protínal horní svět lidí s magickým zászvětím.

Charakter těchto bohyní je složitý a podle všeho rozporuplný. Jasně ale je, že plodnost i destrukce jsou stejně důležité a vzájemně závislé. Jejich symbolika může být znázorněna pomocí asociace temnoty smrti s temnotou země a lůna. Potom zdánlivá absence života u semene klíčícího v tmavé půdě jakoby připomínala smrt válečníků na bitevním poli a jejich znovuzrození ve šťastném zászvětí.

Bitevní fúrie

Badh i Macha hojnosti přináší,
Morrígan mocí vládne čarovně,
kde zbraně zařinčí, tam smrt hned přivádí,
vznešené dcery Ernmas bohyně.

Takto jsou irské bitevní fúrie veršem popisovány v *Lebor Gabála Érenn, Knize invazí*⁵⁶. Bohyně války raných irských mýtů byly vzájemně velmi propojené: mnoho rysů měly společných a do jisté míry byly zaměnitelné. Z nich nejdůležitější je třeba jmenovat Morrigan, Badh, Machu a Nemain. Tyto ženy představovaly bohyni jedinou a zároveň bohyně tři: bohyně Morrigan mohla vystupovat v triádě, či Badh, Nemain a Morrigan mohly tvořit triádu Morrigna^c. Tyto bohyně v sobě spojovaly destrukci, sexualitu a schopnost věštění. Byly zvěstovatelkami smrti. V mytologii se setkáme s významnou metaforou „omývání u brodu“: těsně před smrtí nějakého hrdiny mohla být jedna z bitevních fúrií spatřena u potoka, jak omývá jeho zbraně a zbroj. Tento mezní čin byl předzvěstí hrdinova odchodu ze světa lidí a jeho přesunu do zászvěti.

Tyto bohyně se do bojů fyzicky nezapojovaly, jejich metoda boje byla psychologická. Vzhled měly takový, že mohl připravit o odvahu nejstatečnějšího válečníka, a když se pustily se hrozivého kvílení, bojovníkům tuhla krev v žilách, že v hrůze mohli začít zahazovat zbraně a prchat z bitevního pole. Jejich přítomnost během válečného tažení zřejmě povzbuzovala ty, jež se rozhodly podporovat, pro stranu druhou zvěstovala smrt. Potíž byla v tom, že si nikdo nikdy nemohl být jistý, komu se vítězství nakonec rozhodnout dát. Jedním ze způsobů, kterým fúrie šířily hrůzu, byla změna podoby. Často se mezi nepřátelskými vojsky objevovaly ve formě vran či krkavců, černých zlověstných mrchožroutů symbolizujících smrt. Dále mohli svůj vzhled měnit ze zralé ženy na mladou krásnou dívku, nebo starou šerednou stařenu. Tímto způsobem se projevovala jejich moc nad časem a všezahrnující podstata jejich role ženských božstev.

O fúrii Nemain se mýty zmiňují vůbec nejméně. Její jméno znamenající „běsnění“ symbolizuje její schopnost probouzet v bojovnících, kteří podlehnou strachu, surovost. Nemain vyvolávala paniku a když v noci zavřískala na connachtskou armádu čelící ulsterskému hrdinovi Cú Chulainnovi, sto mužů děsem padlo mrtvých k zemi⁵⁷.

^c Plurál od Morrígan (alternace jména Morrigan).

Že i Macha se řadí do skupiny těchto „soudných sester“ dokazuje Cormacův glosář z 9. století, kde autor vysvětluje jméno bohyně takto: „Macha, tedy vrána, nebo jedna z triády Morrigna, Mesrad Machae, sklizeň Machy, představuje uťaté hlavy pobitých mužů.“ Cormac zde vykresluje děsivý obrázek bohyně vznášející se jako harpyje nad bitevním polem v podobě vrány čekající na svou odměnu – na useknuté hlavy padlých⁵⁸.

OBR. 5.

Bronzové sošky krkavců z náboženského bronzového pokladu nalezeného v Felmingham Hall v Norfolk. Na třiatdvacet předmětů bylo umístěno v nádobě spolu s mincí datovanou do roku 260 n. l. V keltské symbolice představovali krkavci válku a destrukci.

Jméno bohyně Badh skrývá konotace zuřivosti, běsnění a násilí, takže odpovídá její válečné povaze. Badh je velmi úzce spjata s Morrigan, jejich identity se asi běžně zaměňovaly. Badh bývá často označována jako „Badh Catha“, tedy „havran z bojiště“. Bohyně Cathobodua, jíž je určeno jedno římskokeltské psané věnování v Horním Savojsku, může rovněž představovat Badh. Bohyně Badh ztělesňovala bitvu, ničení, chaos a smrt; její přítomnost v podobě vrány zvěstovala pohromu. Tato bohyně sehrála také důležitou roli v irském mytickém příběhu *Togail Bruidne Da Derga* (*Zničení bruidenu Da Dergy*): čekajíc na předpovězenou smrt krále Conaire se Badh objevila v bruidenu^d, kde král právě pobýval⁵⁹. Setkání Conairea s Badh se zřejmě uskutečnilo v zászvěti, anebo přinejmenším na jeho hranici.

^d Dům či hostinec.

Bohyně zde vystupuje jako šeredná babizna ve své trojitě podobě: připomíná vránu, krvácí a kolem krku má provaz – prorokovala zkázu, ale její vzhled symbolizoval lidskou oběť. V tomto případě se bohynina podoba stařeny a mrchožravé vrány slila v jedinou. Badh stála ve vchodu do domu, usadila se na jednu nohu a gestem jedné ruky udělala velmi známé magické zaklínadlo. Na Conaireovu žádost prozradila Badh svou identitu pomocí řady bezvýznamných hádanek, jež jsou dalším důkazem, že přišla ze zászvěti. Vraní královna nebyla sama, doprovázel ji jednoruký, jednooký a jednohý muž – další znak nadpřirozena – s pečeným prasetem na zádech, jež bez přestání úděsně kvičelo. Právě vládce zászvěti bývá v mytologii obvykle zobrazován s prasetem přes rameno – tato zvířata totiž představovala neustále se obnovující zdroj masa, jenž byl velmi typický pro hostiny pořádané v zászvěti. O slavnostech se prase zabilo, uvařilo a snědlo, jen aby vzápětí znovu a znovu ožívalo⁶⁰.

Poslední, Morrigan, je mezi irskými bohyněmi války vůbec nejvíce rozvinutou postavou, vypráví se o ní v *Ulsterském i Mytologickém cyklu*. Její jméno „Královna přízraků“ prozrazuje její spojitost se smrtí a stínovým světem nadpřirozena. Byla bohyní vítězství pro tu stranu, kterou se rozhodla podporovat, byla však nevypočitatelná a ve své podpoře nestála. Zvěstovala buď smrt, nebo vítězství, podněcovala války, zasahovala v bojích, měnila svou podobu a byla úzce spojována s destrukcí, plodností a suverenitou. Během druhé bitvy u Magh Tuiredh v jednom příběhu v *Knize invazí*, v němž bojoval irský božský lid Tuatha Dé Danann s Fomóiriji, démony, kteří původně irský ostrov obývali, přislíbila Morrigan pomoc Tuatha Dé Danann. Nenabízela však fyzickou podporu, ale psychologickou, magickou pomoc. Po bitvě slavila vítězství jako pěvkyně či básnířka, ale rovněž předpověděla konec světa⁶¹. Bitvy i věštění se konaly o Samhainu, zimním svátku, který se slavil 31. října a 1. listopadu. V tu dobu nastala mezní a nebezpečná chvíle: čas i prostor se pozastavily a hranice mezi světem pozemským a nadpřirozeným se dočasně otevřely, takže duše mrtvých mohly zasahovat do lidských záležitostí a smrtelníci mohli vkročit do říše mrtvých. V předvečer poslední bitvy mezi Ulsterem a Connachtem v *Ulsterském cyklu* vyprovokovala Morrigan obě vojska. Stojíc mezi dvěma armádami, darebně slíbila vítězství oběma stranám. Nakonec zradila Connacht, neboť jejím záměrem bylo vždy vítězství Ulsteru.

Nejdůležitějším rysem Morrigan v *Ulsterském cyklu* byl její vztah k velkému hrdinovi Cú Chulainnovi, šampionovi Ulsteru, který měl stejně jako ona nadpřirozený původ. Právě tento vztah byl velmi ambivalentní: dokud Cú Chulainn Morrigan na slovo poslouchal, byla mu Morrigan nakloněna, ale jakákoliv sebemenší nezávislost na jeho straně mohla probudit Morriganin ničivý temperament. Jednou se Cú Chulainnovi během přípravy na bitvu zjevila jako mladá krásná svůdná dívka. Hrdina ji netrpělivě odbyl s tím, že má důležitější věci na

práci než sex, což Morrigan rozlítilo natolik, že na něj zaútočila v podobě úhoře, vlčice a bezrohé jalovice. Tito tvorové upozorňují na Morriganin nadpřirozený původ: vlčice byla šedavá a červená, což jsou barvy Cwn Annwn, psů z velšského zászvětí, a jalovice byla bílá s červenýma ušima – touto barevnou kombinací se vyznačovala zvířata magické říše Walesu i Irsku. Během každé proměny zaútočila Morrigan na Cú Chulainna bojujícího u brodu s lidským nepřitelem Lochem a ochromila jej pokaždé tak, že jej mohl Loch zranit. Cú Chulainn na ni ale také útočil, byl schopen jí ublížit a skutečně se mu podařilo dočasně ji oslepit. Oba byli nakonec těžce raněni a Cú Chulainn padal vyčerpáním. Na to se mu Morrigan zjevila v podobě stařeny dojící krávu se třemi struky⁶² (další znak magična). Cú Chulainn jí požeňnal a ona mu darovala mléko na uzdravení – jen tak mohla z ran utržených v bitvě uzdravit i sebe samu⁶³.

V další významné příhodě, kde účinkuje Cú Chulainn, se Morrigan a Badh zdají být zaměnitelné, různé verze příběhu uvádí buď jednu, nebo druhou. Spící Cú Chulainn jedné noci zaslechl hrozivý jekot a vyběhl nahý z domu, jeho žena za ním spěchala se zbraněmi a oblečením. Hrdina spatřil bitevní fúrii v podobě červené ženy s červeným obočím a červeným pláštěm, jak řídí válečný dvoukolový vůz tažený jediným červeným koněm s jednou nohou, přičemž o vozů procházel tělem koně a byl připevněn k jeho čelu kolíkem. Podél vozů kráčel muž s vidlemi z lísky, pomocí nichž vedl krávu. Cú Chulainn se tázal na vlastníka tohoto zvířete, neboť byl ochráncem všeho dobytka v Ulsteru. Dvojice mu odpovídala v hádankách (stejně jako Badh odpovídala Conaireovi), Cú Chulainn se ve vzteku vrhl na vůz, ten ale spolu s mužem i krávou zmizel, až na fúrii samotnou, která se proměnila ve vránu⁶⁴. Červená barva je zde velmi významná, neboť jak se tato barva linula ze zászvětí, mohla ovlivňovat vidění.

Ráno před Cú Chulainnovou smrtí Morrigan předpověděla jeho osud, a aby zabránila jeho účasti v bitvě, rozbila mu oje u vozů – ale marně. Když zemřel, Morrigan (nebo Badh) se mu v podobě vrány či krkavce snesla na rameno, a tak jeho nepřátelům signalizovala, že je skutečně mrtev a že se k němu mohou bez obav přiblížit. Její postoj k ulsterskému hrdinovi zůstal dvojaký i ve chvíli, kdy umíral. Jednalo se o velmi zajímavý vztah: Morrigan se snažila v boji Cú Chulainnem neustále manipulovat, a i když byla jeho moc téměř tak velká jako ta její, svým způsobem se jí podařilo kontrolu nad ním získat⁶⁵. Morrigan byla ztělesněním ničení a Cú Chulainn byl tím největším ničitelem, bojujícím strojem (podobným jako filmový Terminátor), který porážel connachtské protivníky v podstatě sám. Kde byla smrt, byl i Cú Chulainn a přítomna byla také vraní bohyně, aby se nasýtla na výsledcích krveprolití.

Že Morrigan nebyla pouze bohyní války a smrti, ale také plodnosti, naznačuje její znovu a znovu se objevující spojitost s dobyt看em. Využila své moci předpovídat budoucnost,

v podobě vrány usedla na rameno Donna z Cuailnge, velkého ulsterského „Hnědého býka“, a varovala jej před nebezpečím, které mu hrozilo. V jednom příběhu *Echtra Nerai* (*Dobrodružství Nerae*) je Morrigan uváděna jako zodpovědná za *Táin Bó Cuailnge* (*Tažení za býkem z Cuailnge*) kvůli zcizení krávy patřící Nerae a jejímu vyvedení ze zásvětí do světa lidí. Tuto krávu oplodnil Donn a tele narozené z tohoto spojení pak vyzvalo k boji Finnbennacha (connachtského „Bělorohého býka“). Když podléhalo náporu Ailillova býka, bučelo tele, aby jej otec přišel zachránit. Morrigan vlastnila stádo kouzelných krav, které si úzkostlivě střežila. V jednom příběhu v *Dindsenchas* (*Dějiny místa*) se popisuje, jak Morrigan proměnila lidskou dívku Odras ve vodní jezírko, protože se její býk pářil s jednou krávou ze stáda patřícího bohyni. Začarování dívky bylo aktem pomsty za poskvrnění kouzelného dobytka lidským býkem, tedy nepřipustného míchání pozemského s nadpřirozeným⁶⁶.

Různé stránky Morriganina charakteru spolu úzce souvisí. Morrigan byla bohyní války, smrti, proroctví, sexuality a plodnosti. Její role byla rozporuplná – byla strážkyní před chaosem, čehož je důkazem například její podpora Tuatha Dé Danann v boji proti démonickým Fomóriům. Na druhou stranu to byla také ona, kdo chaos způsoboval, a to především v *Ulsterském cyklu*⁶⁷. V příběhu, kde měla sex s Dagdou, představovala bohyni suverenity, plodnosti a liminality. Ale i v tomto konkrétním případě byla její úloha složitá. Dagda se s ní setkal, zrovna když plnila úkol „omývání u brodu“, prorocký čin předpovídající bezprostřední zkázu těch válečníků, jejichž zbraně a zbroj omývala, a tak byla Morrigan ztělesněním života, sexuality, proroctví i smrti najednou.

¹ EHRENBERG, M. 1989. *Women in Prehistory* (British Museum Press, London), p. 151–2.

² ARRIAN. *Cynegetica* XXIV;

BRUNAUX J-L. 1988. *The Celtic Gauls: Gods, Rites, Sanctuaries* trans. D. Nash (Seaby, London), p. 87–97;

GREEN M. J. 1992 *Animals in Celtic Life and Myth* (Routledge, London), p. 62.

³ TACITUS. *Annales* XIV, p. 30.; v češtině z Tacitových Letopisů dostupné například:

Tacitus, Publius Cornelius. *Letopisy*. Z lat. originálu přeložil Antonín MINAŘÍK. 3., přeprac. vyd. Praha: Svoboda, 1975. Antická knihovna; sv. 27.

⁴ AMMIANUS MARCELLINUS. *Histories* XV, p. 12 after

CALDECOTT, M. 1988. *Women in Celtic Myth* (Arrow/Hutchinson, London), p. 4.

⁵ GREEN, M. J. 1992. *Dictionary of Celtic Myth and Legend* (Thames & Hudson, London), p. 70–2;

-
- WOOD J. 1992. 'Celtic Goddesses: Myth and Mythology', in Larrington, C. (ed.), *The Feminist Companion to Mythology* (Pandora Press/Harper Collins, London), p. 123–5
- ⁶ DIODORUS SICULUS. V, p. 32, 2.
- ⁷ STRABO. IV, p. 4, 3.
- ⁸ PLUTARCH. *Life of Marius*. p. 19, 9; v češtině vyšlo v kapitole Pyrrhos a Maurius v knize:
PLÚTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů I*. 2. vyd. Antická knihovna sv. 74. Z řeckého originálu přeložili V. BAHNÍK, A. HARTMANN, R. MERTLÍK, E. SVOBODOVÁ, F. STIEBITZ. Praha: Arista/Baset/Maitrea, 2006. ISBN 80-86410-46-3 (Arista)/ ISBN 80-7340-079-0 (Baset).
- ⁹ EHRENBERG, *op. cit.*, p. 164.
- ¹⁰ TACITUS. *Germania*. 18–20, v češtině vyšlo jako:
TACITUS, Cornelius Publius. *Germanie*. Z latiny přel. Rudolf SCHENK. Praha: Nákladem J. Otty, 1909. Světová knihovna č. 746.
a později:
TACITUS, Cornelius Publius. *Germanie*. Z latiny přel. Rudolf SCHENK. Nový dotisk. Praha: Otto, 1920.
- ¹¹ CAESAR. *De Bello Gallico I*, p. 51, 3, nejnovější český překlad:
Caesar, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Z lat. originálu přeložil Jan KALIVODA. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1050-8.
- ¹² TACITUS. *Histories IV*, p. 18., v češtině vyšlo z Tacitových Dějiny například:
Tacitus, Publius Cornelius. *Tacitovy Dějiny*. Praha: Springer a spol., [mezi 1920 a 1940]. 2 sv. Příruční sbírka překladů; č. 1, 2.
- ¹³ TACITUS. *Annales XIV*, p. 34.
- ¹⁴ GREEN M. J. 1992 *Animals in Celtic Life and Myth* (Routledge, London), p. 66–91;
RITCHIE W. F. and RITCHIE J. N. G. 1985. *Celtic Warriors* (Shire Archeology, Princes Risborough, NO. 41).
- ¹⁵ MELIA. 1983, p. 113–28.
- ¹⁶ CLARK, R. 1991. *The Great Queens: Irish Goddesses from the Morrigan to Cathleen Ní Houligan* (Irish Literary Studies No. 34, Colin Smythe, Gerrards Cross), p. 1–2, 26–7;
MARKALE, J. 1975. *Women of the Celts* (Cremonesi, London), p. 252–3.
- ¹⁷ MARKALE, *op. cit.*, p. 252–3.
- ¹⁸ JONES, G. and JONES, T. (trans.) 1976. *The Mabinogion* (Dent, London),
v češtině dostupné jako:
Mabinogi. *Keltské pověsti*. Z waleské keltštiny přeložil Jan Vilikovský. Brno: Jan V. Pojer, 1944. Edice Atlantis, sv. 60.
- ¹⁹ MARKALE, *op. cit.*, p. 242.
- ²⁰ CALDECOTT, *op. cit.*, p. 130;
KINSELLA, T. 1969. *The Táin* (Dolmen, Dublin);
O'RAHILLY, T. F. 1946. *Early Irish History and Mythology* (Dublin), p. 61.

-
- ²¹ CLARK, R, *op. cit.*, p. 1–2, 26–7;
MARKALE, *op. cit.*, p. 252–3.
- ²² TACITUS. *Annales* XIV, p. 34.
- ²³ POTTER, T. W. and JOHNS, C. 1992 *Roman Britain* (British Museum Press), p. 43.
- ²⁴ TACITUS. *Annales* XIV, p. 30–5;
DIO CASSIUS. *History of Rome* LXII, 1 ff.
- ²⁵ WEBSTER, G. 1978. *Boudica* (Batsford, London), p. 15.
- ²⁶ *Ibid.*, p. 87.
- ²⁷ *Ibid.*, p. 113–25.
- ²⁸ DIO CASSIUS, *op. cit.*, p. 7, 1–3.
- ²⁹ VRIES, J. de. 1963. *La religion des Celtes* (Payot, Paris), p. 122;
DUVAL, P-M. 1976. *Les dieux de la Gaule* (Paris), p. 59.
- ³⁰ WEBSTER, *op. cit.*, p. 95.
- ³¹ WOOD, *op. cit.*, p. 123–5.
- ³² HATT, J. J. 1970. *Les Celtes et les Gallo-Romains* (Nagel), p. 134;
PIGGOTT, S. 1965. *Ancient Europe* (Edinburgh University Press), p. 198–9.
- ³³ GREEN, M. J. 1989. *Symbol and Image in Celtic Religious Art* (Routledge, London), fig. 56.
- ³⁴ GREEN. 1992. *Animals in Celtic Life and Myth*, *op. cit.*, p. 44–65.
- ³⁵ ABBAYE DE DAOULAIS. 1986. *Au temps des Celtes : V^e-Ier siècle avant J. C.*, Musée
Départemental Breton de Quimper.
GREEN. 1992. *Animals in Celtic Life and Myth*, *op. cit.*, p. 87.
- ³⁶ OLMSTED, G. S. 1979, p. 165–72;
DIODORUS. V, p. 30, 2.
- ³⁷ MEGAN, R. and MEGAW, V. 1989. *Celtic art: from its beginnings to the Book of Kells* (Thames
and Hudson, London), p. 17.
- ³⁸ GREEN, M. J. 1986. *The Gods of Celts* (Sutton), p. 175–89.
- ³⁹ VRIES, *op. cit.*, p. 122f.;
DUVAL, M.-P. 1987. *Monnaies gauloises et mythes celtiques* (Hermann), p. 44–50.
GREEN, M. J. 1992. ‘The Pipeclay figurines’, in Taylor, A. *A Roman Lead Coffin with pipeclay
figurines from Arrington* (Cambridgeshire County Council), p. 151–63.
- ⁴⁰ OLMSTED, 1979, *op. cit.*, pl. 2.
- ⁴¹ ROSS, A. 1974. *Pagan Celtic Britain* (Cardinal, London), p. 279.
- ⁴² GREEN, M. J. 1976. *A Corpus of Religious Material from the Civilian Areas of Roman Britain*
(British Archeological Reports, Oxford, (BS) No. 52), p. 176.
- ⁴³ GREEN. 1992. ‘The Pipeclay figurines’, *op. cit.*, p. 151–63;

-
- LINDUFF, K. 1979. 'Epona: A Celt among the Romans', *Collection Latomus* 38, fasc. 4., p. 817–37;
- OAKS, L. S. 1986. 'The Goddess Epona: the concepts of sovereignty in a changing landscape', in Henig, M. and King, A. (eds.), *Pagan Gods and Shrines of the Roman Empire* (Oxford University Committee for Archaeology Monograph No. 8, p. 77–84.
- ⁴⁴ ROSS, *op. cit.*, p. 245–6, fig. 126.
- ⁴⁵ GREEN. 1986, *op. cit.*, fig. 40.
- ⁴⁶ GREEN. 1992. *Dictionary of Celtic Myth and Legend*, *op. cit.*, p. 104–5.
- ⁴⁷ LEHNER, H. 1918–21. 'Der Tempelbezirk der Matronae Vacallinehae bei Pesch', *Bonner Jahrbücher*, p. 125–6, 74ff.
- ⁴⁸ ROSS, *op. cit.*, p. 282, 286, 313.
- ⁴⁹ DEYTS., S. 1976. *Sculptures gallo-romains mythologiques et religieuses : Dijon – Musée Achéologique* (Editions des Musées Nationaux, Paris), nos 3, 4;
- ESPÉRANDIEU, E. 1907–66. *Recueil Général des Bas-Reliefs de la Gaule Romaine et Pré-Romaine* (Leroux, Paris), nos 1832, 2347, 2348, 7518.
- ⁵⁰ GREEN. 1989, *op. cit.*, p. 64–5, fig. 26;
- DEYTS, *op. cit.*, no. 284;
- ESPÉRANDIEU, *op. cit.*, no. 2067.
- ⁵¹ GREEN. 1989, *op. cit.*, fig. 28.
- ⁵² HATT, J. J. 1964. *Sculptures antiques régionales Strasbourg* (Musée Archéologique/Paris), no. 101.
- ⁵³ ANATI. 1965;
- GREEN. 1992. *Animals in Celtic Life and Myth*, *op. cit.*, p. 60;
- HODDER, I. 1987. p. 62–3.
- ⁵⁴ CALDECOTT, *op. cit.*, p. 242;
- LEHMANN, R. P. M. 1989. 'Death and Vengeance in the Ulster Cycle', *Zeitschrift für celtische Philologie* 43, p. 1–10.
- BHREATHNACH. 1982, p. 243–60.
- ⁵⁵ GREEN, M. J. 1995. *Celtic goddesses: warriors, virgins and mothers* (British Museum Press, London), p. 77.
- ⁵⁶ HENNESSY, W. M. 1870–2. 'The Ancient Irish Goddess of War', *Revue Celtique* 1, p. 37.
- ⁵⁷ MAC CANA, P. 1970. *Celtic Mythology* (Hamlyn, London), p. 90.
- GREEN. 1992. *Dictionary of Celtic Myth and Legend*, *op. cit.*, p. 222–3.
- ⁵⁸ ROSS, *op. cit.*, p. 131.
- ⁵⁹ GREEN, M. J. 1995, *op. cit.*, p. 71.
- ⁶⁰ GREEN. 1992. *Dictionary of Celtic Myth and Legend*, *op. cit.*, p. 167–8;
- MAC CANA, P. 1983. *Celtic Mythology* (Newnes, London), p. 122–31;

O'RAHILLY, *op. cit.*, p. 106–122;

ROSS, *op. cit.*, p. 285.

⁶¹ CLARK, *op. cit.*, p. 32–5.

⁶² CLARK, *op. cit.*, p. 32.

⁶³ ROSS, *op. cit.*, p. 281–3;

HENNESSY, *op. cit.*, p. 32–5;

OLMSTED, G. S. 1982. 'Morrigan's warning to Donn Cuailnge' *Etudes celtiques* 19, pl. 3e,
p. 165-72;

KINSELLA. 1969, *op. cit.*

STOKES, W. 1895. 'The Rennes *Dindshenchas*' *Revue Celtique* 15, p. 65.

⁶⁴ ROSS, *op. cit.*, p. 284.

⁶⁵ CLARK, *op. cit.*, p. 44–5.

⁶⁶ GREEN. 1992. *Dictionary of Celtic Myth and Legend*, *op. cit.*, p. 154–5.

⁶⁷ CLARK, *op. cit.*, p. 50–1.

3. PŘEKLADATELSKÁ ANALÝZA

Při překladatelské analýze budeme volně vycházet z příručky *Text Analysis in Translation* Christiane Nordové. Prvním krokem bude určení zadání pro překlad, dalším analýza textu originálu podle vněttextových a vnitrotextových faktorů. V některých případech je více úzce spolu souvisejících faktorů uvedeno v jednom oddílu (např. médium, místo a čas). Vněttextové faktory byly po vzoru české stylistiky (Čechová, 2003) doplněny o funkční styl. Do vnitrotextových faktorů byl opět podle české stylistiky přidán oddíl o slohových postupech.

3.1. Zadání

Zadavatelem překladu celé knihy *Celtic Goddesses: Warriors, Virgins and Mothers* by mohlo být nakladatelství VOLVOX GLOBATOR, které se v současnosti orientuje především na krásnou a odbornou literaturu. Toto nakladatelství již v průběhu své existence publikovalo řadu knih přeložených z cizích jazyků s podobnou keltskou tematikou – například:

- David Bellingham: *Keltská mytologie* (1996, z angličtiny přeložila Miroslava Klímová),
- Caitlín Matthewsová: *Keltský rok: průvodce keltským světem duchovna a moudrosti* (1996, z angličtiny přeložila Radka Edererová),
- Brendan Cathbad Myers: *Záhadní druidové: keltská mystika, teorie a praxe* (2008, z angličtiny přeložila Jana Kolková) či
- Lancelot Lengyel: *Tajemství Keltů* (2010, z francouzštiny přeložila Helena Beguivinová)⁵.

Třebaže ani jedna z nich se v žádné edici neobjevila, dalo by se uvažovat o možném zařazení *Keltských bohyně* do edice „Historia“ zaměřené na historii a světové mýty a legendy. *Keltské bohyně* pokrývají různé vědní obory od religionistiky a mytologie po historii s archeologií, na druhou stranu se zabývají tématem velmi specializovaným.

Očekávanými čtenáři této publikace tak budou odborníci, studenti či zájemci o problematiku role žen v náboženství Keltů – tedy čtenáři s alespoň základní znalostí některého z následujících oborů: religionistika, keltologie⁶, mytologie, archeologie nebo historie.

⁵ Dohledáno v databázi Národní knihovny.

⁶ Keltologie nebo keltská studia je věda zabývající se studiem keltských národů. Keltologie není vyučována na žádné české univerzitě, lze ji ale studovat například v Irsku, ve Spojeném království, Francii, Německu nebo Spojených státech.

Jak na svých stránkách uvádí nakladatelství VOLVOX GLOBATOR, vydávají „kvalitní knižní tvorbu precizního grafického provedení“, tudíž by *Keltské bohyně* mohly vyjít v podobném větším formátu v pevné vazbě stejně jako britský originál.

3.2. Vnětextové faktory

3.2.1. Autor

Miranda Greenová (*1947), dnes píšící pod jménem Miranda Jane Aldhouse-Greenová, je britská archeoložka a profesorka archeologie na Univerzitě v Cardiffu, kde působí od roku 2006. Specializuje se na dobu železnou a na římské období. Ačkoliv je jejím působištěm především Wales, přednáší i na zahraničních univerzitách. Spolupracuje rovněž s médii: podílela se například na tvorbě britského dokumentu *Britain's Secret Treasures* („Záhadné poklady Británie“).

Celtic Goddesses je jednou z jejích četných odborných publikací věnovaných Keltům. Mezi další patří například: *The Gods of the Celts* (Sutton, 1986), *The World of the Druids* (Thames, 1992), *Dictionary of Celtic Myth and Legend* (Thames and Hudson, 1997), *Celtic Art: Symbols and Imagery* (Sterling, 1997), *The Celts* (Weiderfeld and Nicolson, 2004). Do češtiny byl dosud přeložen pouze její jediný titul – *Keltské mýty* (*Celtic Myths*, British Museum Press, 1993), a to hned dvakrát: v roce 1998 Michalem Kovářem pro Nakladatelství Lidové noviny a v roce 2006 Tomášem Pekárkem pro nakladatelství Levné Knihy Kma. Miranda Greenová byla za své zásluhy ve výzkumu Keltů zařazena na seznam sta nejvýznamnějších univerzitních výzkumů ve Spojeném království za posledních padesát let.

Autorka se v této publikaci vyhýbá subjektivnímu zájmenu *I*, zásadně využívá autorského plurálu, v angličtině označovaného jako „*editorial we*“. Podle Quirka (1985, s. 350) je „*editorial we*“ stále běžné ve formálních, zejména odborných textech. Jako příklad může posloužit hned úvodní věta překládané kapitoly: *Here we are concerned with the identification of Celtic Goddesses with warfare.* (O: 28)

Autorčino *we* lze v některých případech označit i jako plurál inkluzivní. Quirk (1985, s. 350) jej označuje jako „*inclusive authorial we*“ a vysvětluje, že se jedná o způsob, jakým zahrnout i čtenáře. Jeho neformální obdobou by podle Quirka bylo „*let's*“. Příklad inkluzivního plurálu najdeme hned na téže straně: *So we need to try and get behind the façade of Roman prejudice [...]* (O: 28).

Autorka nepoužívá neformální výrazy ani stažené tvary.

3.2.2. Čtenář originálu a příjemce překladu

Celtic Goddesses je odborná publikace určená pro dospělé čtenáře, které zajímá role žen v keltském náboženství. Kniha tak může oslovit odborníky, studenty či nadšence religionistiky, keltologie, mytologie, archeologie, historie či příbuzných oborů. Třebaže se dotýká různých oborů, svým úzkým tématem a jeho detailním zpracováním spíše než na obecné čtenáře cílí tato kniha na užší skupinu čtenářů se zájmem o výše uvedené obory a s alespoň minimální schopností se v těchto vědách orientovat. Nejedná se o popularizující publikaci, autorka neusnadňuje čtenáři pochopení vysvětlováním použité terminologie nebo historických reálií. Na str. 30 se autorka poprvé zmiňuje o tzv. *Ulsterském cyklu*. Jedná se o soubor irských hrdinských legend a ság, které se odehrávají okolo 1. století n. l. – to však autorka nezmiňuje, protože předpokládá, že čtenář tento cyklus zná, v opačném případě si čtenář tuto informaci musí dohledat. Nebo na str. 35 Greenová píše o „torques“:

[...] *perhaps a goddess, wearing a torc and carrying a spear.* česky:

[...] *možná bohyni, s torques na krku a oštěpem v ruce.* (P: 15)

Opět je na čtenáři, aby věděl, či si dohledal, že „torques“ je typický keltský nákrčník, většinou vyrobený z bronzu či ze zlata.

Protože, jak již bylo uvedeno, knihu vydalo nakladatelství Britského muzea, jejími čtenáři se tak mohou stát i návštěvníci muzea, které například zaujme jistý archeologický nález, o němž se budou chtít něco více dozvědět.

Čtenářem překladu může samozřejmě být zájemce o tuto tematiku, někdo alespoň lehce seznámený s výše již zmiňovanými obory. Nepůjde pravděpodobně, jako v případě originálu, o návštěvníka Britského muzea, ale například o čtenáře, který se již setkal s nějakou „keltskou“ knihou od nakladatelství VOLVOX GLOBATOR, nebo čtenáře, který se zajímá o edici „Historia“ téhož nakladatelství. Více o předpokládaných znalostech čtenáře překladu v podkapitole 3.3.4 Presupozice.

3.2.3. Médium, místo, čas

Jedná se o současnou knihu vydanou nakladatelstvím British Museum Press ve Spojeném království v roce 1995. British Museum Press je nakladatelství Britského muzea založené v roce 1973. Nakladatelství vydává tituly, které pojednávají o výstavách Britského muzea,

nebo vypráví příběhy některých zajímavých muzejních objektů. Jedná se především o publikace z oblasti krásného a dekorativního umění, historie, archeologie a světových kultur. Autoři těchto knih jsou vždy experti v daném oboru. Jak je možné se dočíst na internetových stránkách Britského muzea, jejich tituly se překládají do mnoha jazyků a prodávají se po celém světě.

Kniha *Celtic Goddesses* vyšla v pevné vazbě ve větším formátu, publikace obsahuje řadu obrázků a fotografií různých archeologických nálezů, z nichž některé mohly být vystaveny právě v Britském muzeu.

Médium překladu by bylo rovněž kniha v pevné vazbě doplněná fotografiemi a obrázky. Rozdíl v čase – necelých dvacet let – je zanedbatelný. Změna samozřejmě nastává, co se týče místa – cílová kultura překladu se liší od cílové kultury originálu. Zde budou hrát roli presupozice, tedy předpokládané znalosti čtenáře překladu (více v podkapitole 3.3.4 Presupozice).

3.2.4. Funkce

Vyjdeme-li z dělení funkcí podle Romana Jakobsona, je dominantní funkcí kapitoly „Goddesses of War“ funkce referenční, neboť hlavním záměrem textu je čtenáře informovat, vyložit mu problematiku ženských božstev v keltském náboženství. Funkce referenční spolu s výskytem termínů a snahou o objektivní podání informací jsou znaky odborného textu.

V textu se v mnohem menší míře nachází i jiné funkce – například funkce metajazyková. Tato funkce se objevuje v několika pasážích, kde se vysvětlují původy jmen, například: *Boudica's name is derived from the Celtic word for victory, 'bouda'*. (O: 31) nebo *Medb's name is philologically related to mead [...]* (O: 40).

Použití inkluzivního plurálu, který zahrnuje jak autora, tak čtenáře, je znakem funkce konativní: *But there is another aspect of the link between women and war, which brings us closer to the concept of divinity: [...]* (O: 28). Tuto funkci můžeme také vystopovat ve dvou po sobě následujících otázkách, které autorka pokládá na str. 35: *Are we seeing the portrayal of reality or the supernatural? Are these women earthly warriors (with all the implications for gender-roles in society) or are they goddesses?* Přímé, a nevezmeme-li v úvahu přítomnost závorčky, i krátké otázky nutí čtenáře k zamyšlení. Navíc protože tyto otázky nejsou dlouhé a následují bezprostředně po sobě, celou tuto část graduji a budí tak nepochybně pozornost čtenáře, čímž představují i funkci fatickou a konativní.

V odborném textu není funkce expresivní žádoucí, nicméně i do takových textů začíná pronikat. Podle Galperina (1981) se liší odborný styl exaktních a humanitních věd. Knittlová (2010, s. 149) tvrdí, že se dnešní anglický a americký odborný styl humanitních věd blíží stylu esejistickému. Z toho lze usuzovat, že do odborného stylu humanitních věd proniká i funkce expresivní. V našem textu ji lze objevit v lexiku: *Gaulish viragos, necks bulging with rage and teeth champing, havoc and terror, women shrieked in concert, perils of warfare, blatantly provocative temple* a v přívlastcích pro hrdinu Cú Chulainna: *arch-destroyer* a *fighting machine*. Nenajdeme tu ale funkci expresivní v podobě neformálních slov, vykřičníků nebo subjektivních zkušeností či zážitků autorky, které se objevují v textech popularizujících. Expresivita se projevuje v úryvku od Ammiana na str. 28. Ammianus barvitě líčí keltské ženy, dokonce je přirovnává ke střílejícímu katapultu.

Funkci estetickou můžeme spatřovat ve stylu autorky, která má širokou slovní zásobu, neopakuje stále tytéž větné konstrukce, naopak její syntax je různorodá od krátkých pádných vět po dlouhá souvětí se složitými vztahy. Její styl je živý a čtivý, přesto velmi objektivní. Obrazovými vyjádřeními, dalšími znaky funkce estetické, se zabýváme v podkapitole 3.3.7 Stylistické prostředky.

3.2.5. Funkční styl

V této části budeme vycházet z české stylistiky, především z Čechové (2003). Kniha *Celtic Goddesses* představuje psaný, připravený, veřejný, monologický text, jehož funkční styl je odborný. Základními vlastnostmi tohoto stylu jsou pojmovost, přesnost, jednoznačnost, neomotivnost a explicitnost sdělení. V popředí stojí denotát, konotace jsou potlačeny, jinými slovy více než na formě záleží na významu. Základní funkcí textu je funkce odborně sdělná, popřípadě vzdělávací. Důležitým rysem textu jsou termíny z různých vědních oborů (více v podkapitole 3.3.6 Lexikum), „mezioborové termíny“ a odborné názvy, dále také spojky a spojovací výrazy pro vyjadřování souvislostí. Dalšími znaky odborného funkčního stylu jsou prostředky umožňující orientaci v textu – titulky, mezititulky, marginálie, číslování doprovodných obrázků nebo vnitřní odkazy typu „viz kapitola/str...“ Základními slohovými postupy odborného funkčního stylu jsou postup výkladový, popisný (odborný popis) a úvahový, což, jak uvidíme v části 3.3.3 Slohové postupy, našemu textu odpovídá. S pojmovostí rovněž souvisí nominálnost odborných textů.

Podle Knittlové (2010, s. 149) je anglický vědecký styl charakterizován schematičností vět, hutností vyjadřování (polovětné vazby, „noun groups“) a použitím

modálních sloves za účelem snížení obecné platnosti výroků. Modálních sloves a modálních příslovcí vyjadřujících jistotní modalitu najdeme v textu nemálo:

One clue to the answer may lie in the observation that the horse pulling the chariot or carrying the horsewoman is often human-headed, a monstrous type which surely reflects its supernatural status. (O: 35)

V tomto příkladu máme modální sloveso *may* a příslovce vyjadřující jistotu *surely*. V dalším příkladu je modální sloveso *could* v kombinaci s pasivem, dalším gramatickým jevem typickým pro odborný text.

Indeed, both war and the sexual act could be perceived as associated with aggression, and the sexual penetration of the female could be seen as analogous to the penetration of spear or sword into flesh. (O: 40)

Pasivum, které umožňuje absenci činitele, je dalším prostředkem objektivní vyjadřování. A naopak umístění činitele na konec věty pomocí spojky *by* je v angličtině jedním z prostředků aktuálního členění větného.

Kvůli objektivitě se také využívá neosobních konstrukcí s *there, it, this* apod.:

This is an act of sovereignty which caused the land to prosper: there is a clear sexual connotation in this water-imagery, but there is also liminal symbolism in that, besides being a life-force, the river was a boundary between worlds and a point of contact between the upper world of humans and the supernatural Otherworld. (O: 41)

Dalším důležitým rysem odborného stylu jsou navazovací formule a konektory jako *thus, therefore, in addition, then* etc. Tato věta následuje po citátu Ammiana:

Thus the late Roman writer Ammianus comments on the Gaulish viragos, [...] (O: 29)

Navazovací formule podle Knittlové (2010, s. 155) nesmí být opomenuty ani v překladu.

Tak popisuje Ammianus, historik pozdního římského císařství, keltské lítice, [...] (O: 9)

3.3. Vnitrotextové faktory

3.3.1. Téma, obsah, kompozice

Jak napovídá název knihy, tématem je keltské náboženství. Kniha začíná úvodem, který je věnován souvislosti keltských bohů s keltskými ženami. Poté následují jednotlivé kapitoly

věnované bohyním určitého „zaměření“ – například bohyně války, matky-bohyně, bohyně léčení apod. Poslední kapitola je věnována vztahu keltských bohyní s křesťanskými světlicemi.

Překládaná kapitola se zabývá bohyněmi války. Je rozdělena na úvodní část a pět podkapitol. Úvodní část uvádí zdroje autorčina zkoumání, první podkapitola pojednává o vztahu keltských žen a válčení, druhá se soustředí na dvě významné osobnosti spojované s válčením – královnu Boudiccu a bohyni války Andraste, třetí nás seznamuje s archeologickými nálezy a jejich interpretacemi, čtvrtá pojednává o zvláštní spojitosti mezi válkou, plodností a suverenitou v irské mytologii a poslední se zabývá těmi nejproslulejšími bohyněmi války, známými jako bitevní fúrie.

3.3.2. Členění textu

Kapitola „Goddesses of War“ je členěna na úvodní část a pět podkapitol, které nejsou číslovány, přestože se jedná o odborný text, kde se často kvůli lepší přehlednosti číslovají i podkapitoly a obrázky. Každá podkapitola má svůj vlastní nadpis a je dále rozdělena do odstavců, které na sebe tematicky navazují.

Graficky členění textu napomáhají různé velikosti a druhy písma (velké pro nadpisy, menší pro citace, úryvky a popisky). Nadpisy jsou popisné, obsahují klíčová slova, podle nichž má čtenář lepší představu, o čem se v kapitole dočte. Knittlová (2010, s. 162) nadpisy s „key words“ označuje jako „index headings“ a říká, že jsou pro anglický vědecký styl typické. Při překladu není důvod formu nadpisů měnit či upravovat.

3.3.3. Slohové postupy

Mezi slohovými postupy převládá slohový postup výkladový, jež slouží pro objektivní sdělování faktů s důrazem na jejich souvislosti, vysvětlování problémů, argumentaci a uvádění příkladů. Vyznačuje se mimo jiné i složitou větnou stavbou (Čechová, 2003). Pro ilustraci uvedeme úvodní odstavec podkapitoly „Boudica and Andraste“ na str. 31:

This may well have been the case; we certainly know of at least two prominent female rulers who commanded their own armies, Queen Cartimandua of the Brigantes and Queen Boudica of the Iceni. Cartimandua was a tribal ruler in her own right but, although Boudica only enjoyed the lower status of consort, it is Boudica who has maintained her fame through the history of Britain, as a passionate nationalist and rebel against the Establishment. Boudica is interesting in the present context for two reasons: first, she was a historical female war-leader, documented both by Tacitus in

the first century AD and Dio Cassius at the end of the second century; and, second, because Boudica is closely associated with Andraste, the only native Celtic war-goddess whose name we are given by more or less contemporary Graeco-Roman commentators. (O: 31)

Odstavec se skládá z pouhých tří vět. První věta komentuje Tacitův citát uvedený hned pod názvem kapitoly, v rématu této věty jsou obě královny, o kterých bude v celé kapitole řeč. První z královen se potom stává tématem věty druhé, druhá tématem věty třetí. Důležitá je zde role spojek, které staví věty do souvislosti: *but, although, first, and, second, whose*, ale také interpunkčních znamének, především dvojtečky. Dvojtečka značí podle Quirka (1980, s. 1620) ostřejší oddělení vět než čárka, na druhou stranu věty oddělené dvojtečkou jsou vzájemně závislejší než věty oddělené středníkem. Základní funkce dvojtečky je dvojí, uvozuje buď vysvětlení věty předcházející, nebo její doplnění. Obě dvojtečky v našem úryvku uvozují větu, která vysvětluje, zdůvodňuje, větu předcházející. Používání dvojtečky v celé kapitole je časté. Při překladu nebudeme dvojtečku vždy zachovávat, neboť se v češtině nepoužívá tak frekventovaně.

Další slohové postupy jsou v textu zastoupeny o poznání méně. V „Goddesses of War“ najdeme například prvky úvahového slohového postupu. Pro dokreslení můžeme uvést část odstavce, ve kterém autorka přemýšlí nad možnými důvody pro přítomnost žen na bojištích:

There may have been a genuine perception that their presence made their men fight harder and better, since honour, pride and shame were involved. But there may also have been a practical reason for positioning of women and children in the sight of their own armies: for protection. [...] (O: 30)

Nepohybujeme se v exaktních vědách, dnes můžeme stěží dokázat, proč se i ženy v minulosti účastnily bitev, proto autorka různé názory prezentuje formou úvahy. Pro jednotlivé názory, které zmírňuje pomocí jistotní modality ve formě *may*, pak předkládá různé důvody. Úvahu také nalezneme například na str. 36, kde autorka uvažuje nad tím, jak se z bohyní války mohly stát bohyně ochrany.

V textu se objevují také pasáže se slohovým postupem popisným. Například na str. 38:

On one carved stone the god is depicted wearing chain-mail and a torc and carrying a spear and a shield of late La Tène type (a specifically Celtic form). His companion is a goddess whose close affinity with her consort is indicated by the intimate manner in which she rests her hand on his shield. The presence of the ram-horned snake – a symbol of rebirth and fertility – besides the god endorses his role as a beneficent healer.

Popisná je ale v podstatě jen věta první, která popisuje boha na kamenné rytině. Věty následující poskytují další popis rytiny, nicméně už se jedná spíše opět o slohový postup výkladový, protože autorka tento archeologický nález pouze nepopisuje, ale hlavně interpretuje. Dalším příkladem slohového postupu popisného může být poslední odstavec na str. 43 seznamující nás s charakterem bohyně Morrigan:

She was a goddess of victory for whichever army she chose to support, and she was fickle and capricious in her allegiances. She was a prophet of either death or victory; an instigator of war; she interfered with combat, changed her shape; and she was closely associated with destruction, fertility and sovereignty. (O: 43)

Slohovému postupu popisnému jinak samozřejmě odpovídají popisky pod obrázky. Krátké věty oddělené středníkem či čárkou představují výčet různých Morriganiných vlastností.

V textu lze nalézt také stopy vyprávěcího slohového postupu – zejména v pasážích, kde nás Greenová seznamuje s epizodami z mytologických příběhů:

On one occasion, when Cú Chulainn was preparing himself for battle, she [Morrigan] appeared to him as a beautiful young seductress. He spurned her impatiently, telling her that he had more important things on his mind than sex and, in her fury, she pitted herself against him in the form of an eel, a wolf and a hornless heifer. (O: 44)

Prvky vyprávění se zde objevují pouze proto, aby byl čtenář seznámen s dějem příběhu, který je v následující pasáži ihned interpretován (dále se text zabývá zvířaty, jejichž podobu na sebe Morrigan brala při útoku na Cú Chulainna). Nejedná se o citaci příběhu – ten by byl pravděpodobně psán slohovým postupem vyprávěcím a objevovala by se v něm přímá řeč, kterou v našem úryvku nenajdeme. Důležitá zde není estetická kvalita, ale objektivní podání informace o příběhu – nicméně i tak sled dějů připomíná právě vyprávění.

3.3.4. Presupozice

U nás vychází poměrně mnoho knih, jež se zabývají Kelty (především těmi kmeny, které sídlily na dnešním území České republiky), mezi známými keltology lze jmenovat například Jiřího Waldhausera, Jiřího Bouzka nebo Annu Bauerovou. Na druhou stranu keltologie jako vědní obor se u nás studovat zatím nedá a zdaleka ne všechny odborné publikace o Keltech byly přeloženy do českého jazyka (vezmeme-li v úvahu poznámkový aparát naší kapitoly, zjistíme, že drtivá většina knih vztahujících se k našemu tématu přeložena nikdy nebyla).

Celtic Goddesses se úzce vztahují především ke Keltům žijícím na dnešním území Irska, Británie, popř. Francie, proto jsou na českého čtenáře kladeny větší nároky, co se

znalosti reálií těchto zemí týče. Na druhou stranu se očekává, že čtenářem bude vzdělaný člověk, a tak by bylo nemístné jeho znalosti podceňovat. Kdybychom ovšem chtěli všechny reálie „dovysvětlovávat“ pro běžného čtenáře, nabral by náš text velmi na objemu.

3.3.5. Syntax

Syntax vět kapitoly „Goddesses of War“ je velmi bohatá. Nejčastěji se setkáváme s rozvitými souvětími o několika větách:

At the Second Battle of Magh Tuiredh, an episode in the Book of Invasions in which the divine race of Ireland, the Tuatha Dé Danann, confronted the indigenous demons of the island, the Fomorians, the Morrigan promised aid to the Tuatha Dé Danann, but it was psychological, magical help she offered, not physical support. (O: 44)

Toto souvětí má dvě věty hlavní a jednu větu vedlejší přívlastkovou, jež se vztahuje k *Magh Tuiredh* a obsahuje dva přístavy oddělené čárkami. Součástí věty je také vytýkáci konstrukce *it was...*, která do rématu staví slovo *psychological*. V překladu někdy pro lepší srozumitelnost došlo k rozdělení souvětí:

Během druhé bitvy u Magh Tuiredh v jednom příběhu v Knize invazí, v němž bojoval irský božský lid Tuatha Dé Danann s Fomórijí, démony, kteří původně irský ostrov obývali, přislíbila Morrigan pomoc Tuatha Dé Danann. Nenabízela však fyzickou podporu, ale psychologickou, magickou pomoc. (P: 24)

Styl autorky je hutný, věty jsou kondenzované například pomocí polovětných konstrukcí:

Medb rode her chariot around the field of battle, encouraging her soldiers, inducing qurrels, bribing warriors (even using her own daughter Finnebair). (O: 40)

Zde se objevují čtyři přítomná participia fungující jako doplňky podmětu.

Jako další prostředek aktuálního členění větného využívá autorka různé vytýkáci konstrukce – například „pseudo-cleft sentence“:

What is clear is that fertility and destruction are equally important and are interdependant. (O: 41)

3.3.6. Lexikum

Charakteristikou odborného textu je přítomnost termínů. V našem textu se setkáváme s terminologií z různých oborů, pro kterou bude třeba vyhledat odpovídající ekvivalenty v češtině.

Hlavní sémantická pole textu jsou následující:

- náboženství: *god, goddess, war-goddess, divinity, temple, druidic, grove, venerate, rite, sacred, sacrifice, blood-sacrifice, reverence, invoke, symbol, propitiation, divine, (healing) sanctuary, pagan, deity* etc.,
- válka: *war, army, commander, war-leader, war-goddess, arms, defeat, annihilation, put down an uprising, rebel, flog, rape, massacre, victory, victorious, destruction, death, sack, prisoner, vengeance, ferocity, savagery, weapon, spear, axe* etc.,
- dějiny: *time setting, document, historical, client-king, the Emperor, procurator, (archeological) evidence, Roman state* etc.
- vláda: *king, sovereignty, territory, patronage, will, heir, province, ruler, imperial authority, taxes, capital, Roman state* etc.
- archeologie: *iconography, image, pot, grave, decoration, incised, model, cremated, spear, axe, hoard* etc.

V „Goddesses of War“ jsou běžná formální slova z vyšší stylové vrstvy anglického jazyka, původem řeckolatinská, označována jako „long words“: *pertain, emanate, dissolution, assests, violation, subservient, enhance, recurring, disseminate, interdependant, simultaneously, interchangeable, suspend, dissolve, ambivalent* apod.

Objevují se také slova knižní, poetická, která zpestřují styl autorky: *perils of warfare, friend from foe, halo of hair, realms of the dead* etc.

V textu rovněž objevíme kompozita, které angličtina jako analytický jazyk tvoří snadněji než čeština, např.: *warrior-goddess* (válečná bohyně), *battle-practice* (příprava na bitvu), *crow-goddess* (vrání královna). V překladu byla snaha se kompozitům tvořeným přes spojovník spíše vyhýbat, někde ale byla zachována: *ruler-goddess* (bohyně-vládkyně) a *battle-queen* (královna-vojevůdkyně).

Za zmínku také stojí neologismus, který si pravděpodobně pro svou potřebu vytvořila sama autorka: *Morrigan's Otherworldliness* (O: 44). Ke slovu označujícímu zásvětí (psáno na rozdíl od *Otherworld* malým písmenem) autorka asi přidala příponu *-ly*, s jejíž pomocí vytvořila adjektivum *otherworldly*, a potom substantivní příponu *-ness* po které došlo ke změně *y* na *i* (tedy podobně jako vzniklo slovo *messiness*). V překladu byl význam slova *Otherworldliness* opsán jako „Morriganin nadpřirozený původ“ (P: 25).

3.3.7. Stylistické prostředky

Styl autorky je barvitý, formální, a přestože se jedná o odborný text, nalezneme zde i několik obrazných vyjádření.

V následujícím příkladu se objevuje idiom *paint a picture*, který je aktualizovaný přívlastkem *possibly significant*, odděleným z obou stran pomlčkami.

In addition, there are allusions to a British war-goddess in Classical literature, and this same source paints a – possibly significant – picture of a strong link between Celtic women and war. (O: 28)

Mimoto se o některých britských bohyních války zmiňuje i antická literatura, jež by mohla být zdrojem významným ve způsobu, jakým vykresluje pevné spojení mezi keltskými ženami a válkou. (P: 8)

V českém překladu se idiomatičnost bohužel ztrácí, využitým překladatelským postupem je zde modulace, tedy změna úhlu pohledu. Byla ale snaha expresivitu kompenzovat, tedy nahradit, jiným obrazným vyjádřením níže na stránce:

[...] a deliberate stereotyping of the Celtic enemy as barbarian. (O: 28)

[...] jak Římané své keltské nepřátele záměrně označovali nálepkou barbaři. (P: 8)

Na dalším řádku si můžeme všimnout již pravděpodobně zautomatizované metafory *get behind the façade of sth.:*

So we need to try and get behind the façade of Roman prejudice [...] (O: 28)

Obrazné vyjádření nesoucí v sobě stopy estetické funkce najdeme na samém závěru kapitoly:

Even here the Morrigan's role was complex: the Dagdha came upon her while she carried out the task of the 'Washer at the Ford', a prophetic act which spelled out the imminent destruction of the warriors whose weapons and armour she bathed: thus life, sexuality, prophecy and death are all represented in a single vignette. (O: 45)

V příběhu, kde měla sex s Dagdou, představovala bohyni suverenity, plodnosti a liminality. Ale i v tomto konkrétním případě byla její úloha složitá. Dagda se s ní setkal, zrovna když plnila úkol „omývání u brodu“, prorocký čin předpovídající bezprostřední zkázu těch válečníků, jejichž zbraně a zbroj omývala, a tak byla Morrigan ztělesněním života, sexuality, proroctví i smrti najednou. (P: 26)

V překladu se ztrácí metafora postavená na obrazu viněty, na které je vymalován život, sexualita, proctví i smrt. Explicitnější a méně estetický výraz „ztělesnění“ tak představuje nivelizaci.

Příkladem dalšího stylistického prostředku je i paralelismus, zachovaný i v překladu:

[...] *dualistic thought-process involving giving and taking, birth and death, and the opening and closing of life, [...]* (O: 40)

[...] *dualistický myšlenkový proces zahrnující dávání a brání, narození a smrt a počátek a konec života [...]* (O: 20)

Přirozenější by sice pro češtinu byl infinitivní tvar „dávat a brát“, ale tak by byla porušena paralela s dalšími dvojicemi, kde stojí v protikladu vždy dvě substantiva.

3.3.8. Neverbální prvky

Text kapitoly 2 dokresluje pět různých obrázků. Jedná se o barevné či černobílé fotografie archeologických nálezů vztahujících se k tématu. Obrázky většinou zabírají celou jednu stranu a jsou doplněny popiskem. (Obrázky byly přidány i do textu překladu, popisky byly navíc opatřeny číslem.) Popisek je napsán menším písmem a parafrázuje informace již sdělené v hlavním textu, aby i čtenář listující knihou hned věděl, o co se jedná. Obsahuje také místo nalezení a stáří. Text popisku je krátký, většinou se jedná o jednu dvě věty, často bez slovesa. Například popisek u obrázku na str. 37:

Stone relief of a seated goddess accompanied by three genii cucullati (hooded spirits), two of whom carry swords; second-third century AD. From Cirencester, Glos. (O: 37)

I český překlad zachovává heslovitost popisku:

Kamenný reliéf zpodobňující sedící bohyni v doprovodu tří genií cucullati (duchové v kápích), z nichž dva jsou ozbrojeni meči. 2.–3. století, Cirencester, Glos. (P: 17)

3.3.9. Intertextualita

Každá kapitola knihy *Celtic Goddesses* disponuje vlastním objemným poznámkovým aparátem s vlastním číslováním. Všechny poznámky (*Notes*), značeny číslem v horním indexu, jsou uvedeny za poslední kapitolou. Překládaná kapitola „Goddesses of War“ o přibližně 22 normostranách čítá celkem 65 poznámek. Poznámky obsahují pouze

zjednodušené odkazy na tituly (většinou ve formě autor, rok, číslo strany), jejichž úplný bibliografický údaj (překvapivě bez ISBN) je k dispozici v bibliografii (*Bibliography*).

V poznámkovém aparátu u kapitoly 2 se ukázalo, že celkem 10 odkazů neodpovídá žádné knize uvedené v bibliografii. Například v bibliografii zcela chybí autor/ka Melia uvedená v pozn. č. 15. První odkaz v poznámce č. 32 (Hatt, 1970) zase ukazuje na Jean-Jacquesa Hatta, který je sice v bibliografii uveden, ale jeho publikaci z roku 1970 zde nenajdeme. (Je také možné, že se jedná o špatně napsaný rok jednoho z titulů, který je v bibliografii obsažen.) Bohužel je téměř nemožné bez přečtení konkrétních pasáží těchto knih zjistit, ke které chtěla autorka odkázat. V jednom případě se také u jména autora objevil překlep: pozn. č. 4 uvádí autorku Caldicott místo Caldecott. V bibliografii je dokonce vlivem dalšího překlepu špatně uvedené jméno jednoho z autorů knihy *Celtic art: from its beginnings to the Book of Kells* – Ruth Megan je zde omylem uvedena se jménem svého spolupracovníka – jako Ruth Megaw.

Dalšími prvky intertextuality jsou aluze, narážky. V našem textu objevíme například aluzi na čarodějnice či soudné sestry z divadelní hry *Macbeth* Williama Shakespeara:

That Macha belongs with this group of 'weird sisters' is indicated by the ninth-century commentator Cormac, [...] (O: 43)

A na str. 40 máme aluzi na Bibli, konkrétně na známá slova „prach jsi a v prach se obrátíš“:

image of 'dust to dust' (O: 40)

obrazu „prach prachu“ (P: 20)

4. PŘEKLADATELSKÁ METODA

Na základě provedené překladatelské analýzy včetně zadání překladu lze určit překladatelskou metodu. Základními výchozími body pro překladatelskou metodu je zadání, funkce textu a cílový příjemce překladu. *Celtic Goddesses* je odbornou knihou s dominantní funkcí referenční. Čtenářem bude poučený člověk s alespoň základní znalostí (nebo velkým zájmem) některého z oborů, jichž se kniha dotýká. Proto bude při překladu kladen důraz na předání přesné informace a co nejmenší generalizaci.

Cílem překladu je tedy vytvořit odborný text, který českému čtenáři poskytne přesné informace podané českou terminologií, ale i možnost studovat dál literaturu, ke které kniha odkazuje. Důležitá je proto i přítomnost poznámkového aparátu s úplnými bibliografickými údaji navíc doplněnými o bibliografické údaje (samozřejmě pokud existují) českých překladů.

Znalosti irských a anglických reálií, historie apod. českého čtenáře budou zřejmě nižší než u čtenáře originálu. Na druhou stranu nemůžeme zapomenout, že čtenáři jsou poučení lidé a že naším cílem není knihu popularizovat přílišným dovysvětlováním.

Pro dobré pochopení je třeba používat české terminologie a například i českých verzí jmen různých božstev, hrdinů a historických postav. Dále budeme zachovávat místy složitou syntax, ale takovým způsobem, aby byla jasná. Pozornost budeme rovněž věnovat spojovacím výrazům vyjadřujícím souvislosti, které jsou pro pochopení nezbytné. Překlad by měl také zachovat objektivitu textu a vyhýbat se přílišné expresivitě či poetizaci (kromě úryvkových pasáží z jiných děl, kde hraje roli i funkce estetická).

5. PŘEKLADATELSKÉ PROBLÉMY

5.1. Lexikální rovina

5.1.1. Termíny

Text naší kapitoly obsahuje mnoho datací, proto je nutné zvolit jednotný způsob vyjadřování letopočtů a století. Století budeme psát v nezkratkové podobě, abychom se vyhnuli kumulaci zkratk typu „6. st. př. n. l.“, číslo století budeme vyjadřovat číslicemi a dále budeme využívat zkratk př. n. l. a n. l. pro anglická BC a AD.

Další problémy nastávají v terminologii historie a archeologie. Česká věda dělí dobu železnou na starší, dobu halštatskou, a mladší, dobu laténskou. Angličtina sice používá termíny *Hallstatt* a *La Tène*, ale označuje jimi kulturu (*Hallstatt and La Tène cultures*) a nikoliv historické období. A doba římská bohužel neodpovídá anglickému *Roman Age*, které se vztahuje na *Roman Britain*. Naše doba římská (40/25 př. n. l. – 380/400 n. l.) přibližně odpovídá anglickému termínu *Romano-Celtic Period* (50 BC – 476 AD). Do textu překladu tak byla přidána jedna vysvětlivka objasňující o jaké „naše“ období se jedná.

Mezi další problematické termíny patřil „client-king“, který v češtině nemá ekvivalent. V překladu byl nejdříve generalizován jako král „který se zodpovídal římské vládě“, ve větě následující byl označen jako „tzv. závislý král“, dovysvětlovat tento termín dále nebylo třeba, protože jeho vysvětlení poskytuje další věta originálu. Termín „queen regina“ byl opsán jako „vládnoucí královna“, opět nebylo nutné explicitovat, že jde o královnu-vládkyni, protože význam lze pochopit z kontextu (srovnání s Boudiccou, která byla rovněž královnou, ale jen královnou-manželkou).

5.1.2. Jména božstev, hrdinů a historických postav

Text naší kapitoly je plný nejrůznějších jmen bohyň a bohů, mytologických hrdinů i historických postav, která mají v drtivé většině více než jednu podobu. Například známe hned tři možné formy jména icenské královny:

- Boudica (tuto verzi používá Greenová, anglická Wikipedie ji uvádí na prvním místě, britská internetová encyklopedie Encyclopædia Britannica na druhém místě),
- Boudicca (této verzi dává přednost Maurois ve svých *Dějínách Anglie*, Vlčková v *Encyklopedii keltské mytologie*, britská internetová encyklopedie Encyclopædia Britannica tuto verzi uvádí na prvním místě),
- Boadicea (uváděna jako další verze v *Dějínách Anglie*, na české Wikipedii i v Encyclopædia Britannica).

Chyby bychom se tak nedopustili, ať bychom sáhli po kterékoliv verzi, nicméně bylo třeba jednu zvolit a nestřídat její použití s jinými. Boadicea je asi nejméně běžná v obou kulturách, proto jsme od ní upustili. Boudicu sice používá autorka, ale významný zdroj české podoby keltských jmen, archeoložka Jitka Vlčková, stejně jako velká britská online encyklopedie uvádí verzi s dvěma c. V překladu tedy budeme používat podobu Boudicca.

U dalších jmen mytických postav a bohů budeme vycházet právě z Vlčkové, resp. z první verze, kterou uvádí a o které se dá očekávat, že je u nás její použití nejrozšířenější a na výslovnost pro českého čtenáře jednodušší. Například bůh *Dagdha* je u Vlčkové Dagda, bohyně *Badbh* jako Badh, bohyně *Nemhain* jako Nemain apod. Výjimku tvoří bohyně Morrigan, protože se v textu objevují i další varianty jejího jména – Morrigu a Morrigan. Jedná se o verze, které se objevily v úryvcích z jiných literárních děl, a proto byly pouze transkribovány a ponechány v původní podobě. Jako další publikace pro kontrolu české verze jmen posloužila *Encyklopedie bohů*, nicméně byl brán zřetel na skutečnost, že se jedná o překlad a nikoliv o původní český text.

I v případě irského mytického hrdiny Cú Chulainna jsme zvolili pro české prostředí „exotičnější“ verzi (podobně jako Boudicca se dvěma c), kdy má jeho jméno dvě části, ačkoliv se nejedná o žádné „jméno a příjmení“, ale spíše o přívlastek, protože v irštině Cú Chulainn znamená „Chulainnův pes“. Hulpach ve svých převyprávěných *Keltských mýtech a bájích* tohoto hrdinu nazývá Kukulín. V nesmyslně počeštěném jméně se tak ztrácí původní význam a navíc opakování slabiky „ku“ a přípona „-in“ evokují spíše nějakého „nevycválaného rošťáka“ než proslulého hrdinu, který byl schopen sám čelit armádě.

Encyklopedie Jitky Vlčkové byla také velmi nápomocná při hledání českých názvů mytologických příběhů jako *Tažení za býkem z Cuailnge* nebo *Lebor Gabála Érenn, Kniha invazí*. U *Knihy invazí* ani nebyl uveden anglický název, protože těch existuje hned několik a kniha je snadněji dohledatelná podle irského názvu uváděného i v anglických zdrojích.

5.2. Morfologická a syntaktická rovina

5.2.1. Nominálnost textu

Angličtina jako jazyk analytický tíhne k většímu nominálnímu vyjadřování. Odborný text stojí na termínech, pojmech, většinou vyjádřených substantivy. Nominálnost je sice pro český odborný styl také příznačná, nicméně čeština jako taková dává spíše přednost slovesnému vyjadřování, proto jsme v některých případech přecházeli na slovesná vyjádření, např.:

She was a prophet of either death or victory; an instigator of war; she interfered with combat; changed her shape; and she was closely associated with destruction, fertility and sovereignty. (O: 43)

Zvěstovala buď smrt, nebo vítězství, podněcovala války, zasahovala v bojích, měnila svou podobu a byla úzce spojována s destrukcí, plodností a suverenitou. (P: 24)

S nominálností také souvisí výskyt „noun groups“, které bývají pro převod do češtiny nesnadné:

The Badbh is represented as a hideous, black, crow-like hag in triple form, bleeding and with a rope round her neck: [...] (O: 43)

Bohyně zde vystupuje jako šeredná babizna ve své trojitě podobě: připomíná vránu, krvácí a kolem krku má provaz. (P: 24)

V překladu došlo k modulaci – změně pasiva na aktivum – a další bohyniny „atributy“ jsou vyjádřeny pomocí sloves.

5.2.2. Modalita

Jak již bylo řečeno v analýze, text je plný různých modálních sloves a příslovcí, sloužících k omezení obecné platnosti výroků. V češtině bylo třeba tento „autorčin odstup“ zachovat, a to většinou také pomocí modálních sloves a příslovcí:

This grotesque retribution is surely a parody of the rape of Boudica's daughters and symbolises the deliberate violation of the Roman state. (O: 32)

Tento hrozivý čin měl jistě pomstít znásilnění královniných dcer a byl symbolem pro záměrné porušení zákonů římského státu. (P: 13)

V následujícím příkladu bylo modální sloveso *may* nahrazeno českou vedlejší větou podmětnou. V adjektivu „možné“ se ale význam „nejistoty“ neztrácí.

What befell the male prisoners is not recorded: it may be that the Roman women were singled out as appropriate sacrifices by a female war-leader to a female divinity. (O: 32)

Osud jejich mužských protějšků zaznamenán nebyl – je možné, že Římanky byly vybrány jako vhodné oběti ženy-válečnice pro ženu-bohyni. (P: 13)

5.2.3. Kondenzace

Na syntaktické rovině bylo nutné „vypořádat se“ s dlouhými kondenzovanými souvětími plnými informací.

The role of Celtic and German women actually on the battlefield was usually that of supporters, who were ranged in carts or platforms at the rear of the army or some other vantage-point, yelling courses and insults at the enemy and encouragement to their own forces – almost in the manner of modern cheer-leaders at an American football game. (O: 29)

Keltské a germánské ženy tak na bojišti vlastně zastávaly úlohu podporovatelek: vyčkávaly na vozech či vyvýšených místech v týle vojska, nebo v jiné výhodné pozici, a vykřikovaly na nepřátele kletby, nadávaly jim a povzbuzovaly vlastní bojovníky – téměř jako dnešní roztleskávačky v americkém fotbale. (P: 9)

V překladu se podařilo zachovat nerozdělené souvětí. Polovětná participiální vazba *yelling courses...* v překladu figuruje jako věta hlavní, pasivum *were ranged* se z překladu ztrácí, nahrazuje jej aktivní „vyčkávaly“, ve kterém však chybí sém „z cizí vůle“.

Další je příklad s polovětnou vazbou *his wife following...*, ze které je v překladu vytvořena věta hlavní. První věta byla v češtině shrnuta do přívlastku *spící*.

The hero was lying asleep one night when he heard a fearful shriek and rushed, naked, outside, his wife following with his weapons and his clothes. (O: 44)

Spící Cú Chulainn jedné noci zaslechl hrozivý jekot a vyběhl nahý z domu, jeho žena za ním spěchala se zbraněmi a oblečením. (P: 25)

Dalším zajímavým příkladem je věta s inverzí slovosledu:

To the late Iron Age belongs a fragmentary bronze figure of a goddess whose warrior-role is unequivocal. She comes from Dinéault in Brittany and she is depicted wearing a helmet the crest of which is in the form of a goose, its neck outstretched in aggression. (O: 33)

Válečnická úloha bohyně z bretaňského Dinéaultu je ale jednoznačná. Neúplná bronzová socha z mladší doby železné je zobrazena s přilbou, jejíž vršek má podobu husy útočně natahující krk. (P: 13)

V překladu byly obě věty přestavěny tak, aby na sebe vzájemně navazovaly a aby réma bylo umístěno na konci.

5.3. Stylistická rovina

Stylistickými prostředky jsme se již zabývali v analýze, zde uvedeme pouze jeden příklad, kdy „přibyl“ stylistický prvek v překladu – nepravá věta vedlejší účelová. V originálu je polovětná vazba tvoření infinitivem s *to*.

[...] feast, in which a pig was slaughtered, cooked and consumed only to regenerate endlessly. (O: 43)

O slavnostech se prase zabilo, uvařilo a snědlo, jen aby vzápětí znovu a znovu ožívalo. (P: 20)

Překlad je navíc expresivnější opakováním „znovu a znovu“ vyjadřujícím anglické *endlessly*.

5.4. Intertextualita

5.4.1. Poznámkový aparát

Poznámkový aparát byl již popsán v podkapitole 3.3.9 Intertextualita. Pro potřeby této práce byly poznámky ke kapitole „Bohyně války“ umístěny hned za text kapitoly. Při vydání celé knihy by nebylo umístění ani formu poznámek třeba měnit, ale protože překlad bibliografie není předmětem této práce, byla jednotlivá hesla doplněna o všechny dostupné údaje z bibliografie tak, aby bylo možné knihu spolehlivě dohledat. Pro větší přehlednost je každá

kniha na novém řádku, jméno autora je napsáno kapitálkami a do číslování stránek byla přidána anglická značka pro stranu „p.“. Ponechány byli i latinské značky „ibid.“, tamtéž, a „op. cit.“, citováno výše, aby nedošlo k míchání citační normy anglické s českou.

Výjimku v tomto případě tvoří bibliografické údaje o českých překladech – splňují českou citační normu. Jsou ale umístěny na novém řádku a navíc opticky odděleny menším písmem. Podle Zlaty Kufnerové (2009, s. 40) je doplňování bibliografie zahraničních vědeckých publikací o české překlady a také o domácí literaturu důležité, opačný přístup totiž „výrazně snižuje informativní hodnotu“ díla.

Na dvou místech se v závorce v textu objevil odkaz na jinou stranu knihy, která nebyla součástí překládané kapitoly. V těchto případech byl odkaz převeden na poznámku, která obsahuje celý bibliografický údaj o originálním textu včetně čísla strany. Poznámkový aparát překladač tak obsahuje dvě poznámky navíc (pozn. č. 55 a 59).

5.4.2. Úryvky z jiných děl

Úryvky a citace z jiných děl jsou dalšími prostředky intertextuality. Někdy tyto úryvky „otevírají“ podkapitulu, svým způsobem uvádí nové téma, na které autorka hned naváže. Bohužel se jedná o díla, která do češtiny přeložena nebyla, takže vzhledem k absenci oficiální verze bylo nutné úryvky také přeložit. Například na str. 41 máme úryvky hned dva. V prvním případě se jedná o pasáž z *Knihy místa*, u které byl při překladač kladen důraz na zachování slohového postupu vyprávěcího a funkce referenční i estetické.

Druhý úryvek představuje čtyři rýmované verše z *Knihy invazí*, jejímž originálním jazykem není angličtina, ale irština. Při překladač se proto vzala v potaz nejen anglická překladová verze, ale také irský originál, který byl konzultován s odborníkem. Při porovnávání podřádkového překladač z irštiny a anglického překladač bylo zjištěno, že pravděpodobně došlo k chybné transkripci jména bohyně Ermmas (také Ermais, nikoli však Errimas). Sémantika druhého verše se liší od originálu: v překladač je Morrigan („dispenses confusion“) zdrojem zmatku, chaosu, kdežto irština mluví o „felbáis“, tedy o očarování, kouzlu nebo čarodějnictví. Z tohoto důvodu byla snaha v českém překladač zachovat sém magie. Na druhou stranu, jak se dozvídáme z textu knihy, měl překladač anglické verze pravdu v tom, že Morrigan kolem zmatek skutečně rozsávala.

Při tvorbě české verze byl více kladen důraz na denotát než na konotát, protože podle těchto veršů si čtenář udělal nějakou představu o tom, kdo jsou bitevní fúrie (pokud ji přirozeně ještě neměl). Snahou bylo zachovat také rým: rýmují se druhý verš se čtvrtým.

Rýmy anglické verze jsou na jednoslabičných slovech, z čehož lze usuzovat, že se jedná o jambovou rytmickou stopu. Jamb je však pro češtinu spíše neobvyklý, a tak byla snaha jej substituovat pokusem o daktylotrochej.

5.5. Autorské chyby

Chybami a překlady v poznámkovém aparátu jsme se již zabývali v podkapitole 3.3.9 Intertextualita. Mimo jiné také proto, že s jistotou nelze říci, že se těchto chyb dopustila právě autorka. Přesto však mohou tyto chyby snižovat důvěryhodnost textu a někdy dokonce zcela znemožňují dohledání publikace, ke které se odkazuje.

Pokud bylo možné zjistit, o kterou knihu se jedná, byla poznámka opravena – např. u pozn. č. 38 byl doplněn název, který scházel v bibliografii.

V textu (O: 41) byla objevena zvláštní poznámka č. 24, a to mezi pozn. č. 54 a 55. V poznámkovém aparátu k ní žádný odkaz neexistuje, proto byla tato poznámka v překladu vynechána.

Další chybou textu je dvojitá předložka *of* ve druhém odstavci na straně 30.

6. PŘEKLADATELSKÉ POSUNY

Typologií překladatelských posunů se ve své publikaci *Umění překladu* zabývá Jiří Levý. Posuny jsou změny v překladu, jež vznikají jako důsledky některých překladatelských postupů. Na úrovni výběru slov Levý rozlišuje tyto posuny:

- **generalizace**, nahrazování konkrétních výrazů obecnějšími, což je v odborném textu nežádané, a tak byla snaha se tomuto posunu vyhýbat; v následujícím příkladu bylo zobecněno naleziště sošky, vynecháno bylo město Rennes, také proto, že se od naleziště nachází více než 200 km daleko, což v „českém měřítku“ blízko není:

Bronze statuette of a war-goddess; first century BC. From Dinéault near Rennes, Brittany. (O: 34)

Bronzová soška bohyně války z 1. století př. n. l. nalezena v bretaňském Dinéault. (P: 14)

- **neutralizace**, ztráta stylového zabarvení, např. ztráta obrazného vyjádření, kterou jsme již komentovali výše:

[...] *thus life, sexuality, prophecy and death are all represented in a single vignette.*
(O: 45)

[...] *a tak byla Morrigan ztělesněním života, sexuality, proroctví i smrti najednou.*
(P: 23)

- opačný jev k neutralizaci je **výrazové zesilování** (termín Antona Popoviče):

[...] *these women wielded their weapons against both the Romans as enemies and their own men as traitors.* (O: 29)

[...] *pozvedly tyto ženy zbraně jak proti nepřátelskému vojsku Římanů, tak proti vlastním mužům, z nichž se v jejich očích stali zrádci.* (P: 9)

Český překlad je explicitnější. Z verze „proti vlastním mužům, zrádcům“ se ztrácí názor žen a pak se stává obecně platný – což ale neodpovídá významu originálu.

- **intelektualizace**, zlogičťování, vykládání nedořečeného a formální vyjadřování syntaktických vztahů se spíše vztahuje k literárním textům.

7. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo převést výchozí text, kapitolu *Goddesses of War*, do českého jazyka, a to s ohledem na odborně sdělnou funkci textu. Důležité bylo proto vyhledání odpovídající terminologie, ale také bylo třeba zachovat dlouhá informacemi nabitá souvětí se vzájemnými vztahy. V překladu bylo také nutné zachovat modalitu, tedy svým způsobem autorčin odstup, a pro lepší plynulost odstranit přílišnou nominálnost pomocí slovesných vyjádření, stejně jako částečné nahrazení pasiva aktivem. Snahou bylo také zachovat autorčin styl s bohatou slovní zásobou (a syntaxí).

Text k překladu jsem si zvolila, protože mne zaujalo téma keltských bohyní. Zнала jsem některé postavy irských mytologických příběhů z různých zpracování artušovských legend, a tak pro mne bylo zajímavé dozvědět se o těchto postavách více z nejen z pohledu mytologie, ale také archeologie, historie a religionistiky.

8. BIBLIOGRAFIE

8.1. Primární literatura

GREEN, Miranda. *Celtic Goddesses. Warriors, Virgins and Mothers*. London: British Museum Press, 1995. 224 s. ISBN 0-7141-2303.

8.2. Sekundární literatura

CRYSTAL, David a DEREK, Davy. *Investigating English Style*. 13th imp. English Language Series. US: Longman, 1993. ISBN 0-582-55011-4.

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

DUŠKOVÁ, Libuše a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. 3. vyd. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1413-6.

GAL'PERIN, Il'ja Romanovič a L. TODD. *Stylistics*. 3rd ed. Moscow: Vysšaja škola, 1981.

GREENOVÁ, Miranda Jane. *Keltské mýty*. Z anglického originálu přeložil Michal KOVÁŘ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-222-7.

HULPACH, Vladimír a ŘÍZEK, Tomáš. *Keltské mýty a báje*. Praha: Aventinum, 2000. ISBN 80-7151-151-X.

JORDAN, Michael. *Encyklopedie bohů*. Z anglického originálu přeložila Radka EDEREROVÁ. Praha: Volvox Globator, 1997. ISBN 80-7207-087-8.

Knittlová, Dagmar a kol. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-244-2428-6.

KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. Jinočany: H&H vyšehradská, 2009. ISBN 978-80-7319-088-0.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

Mabinogi. *Keltské pověsti*. Z waleské keltštiny přeložil Jan Vilikovský. Brno: Jan V. Pojer, 1944. Edice Atlantis, sv. 60.

MAUROIS, André. *Dějiny Anglie doplněné o novější období Michelem Mohrtem*. Z francouzského originálu přeložil Jiří NOVOTNÝ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-084-4.

NORD, Christiane. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam – New York: Rodopi, 2005. ISBN 90-420-1808-9.

PLÚTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů I*. 2. vyd. Z řeckého originálu přeložil Václav BAHNÍK, Antonín HARTMANN, Rudolf MERTLÍK, Edita SVOBODOVÁ, Ferdinand STIEBITZ. Praha: Arista, Baset, Maitrea, 2006. Edice Antická knihovna. ISBN 80-86410-46-3 (Arista). ISBN 80-7340-079-0 (Baset).

QUIRK, Randolph a kol. *A comprehensive grammar of English language*. New York: Longman, 1985. ISBN 0-582-51734-6.

STAUDTE-LAUBER, Annalena. *Keltové*. Z německého originálu přeložila Ivana KRAUS. Praha: Pragma, 1996. ISBN 80-7205-070-2.

VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie keltské mytologie*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-066-7.

8.3. Příručky a slovníky

KLÉGR, Aleš. *Tezaurus jazyka českého*. Slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-920-1.

LEXIKOGRAFICKÝ KOLEKTIV ÚSTAVU PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* 3. vyd. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1080-3.

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

8.4. Korpusy a internetové zdroje

About the British Museum Press. [online] © Trustees of the British Museum. [Cit. 1.4.2014]
Dostupné z:
https://www.britishmuseum.org/about_us/services/the_british_museum_press/about_the_british_museum_press.aspx

Databáze Národní knihovny ČR. [online] © 2009 Ex Libris, NK ČR. [Cit. 13.7.2014]
Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=nkck

KŘEN, M. – BARTOŇ, T. – CVRČEK, V. – HNÁTKOVÁ, M. – JELÍNEK, T. – KOCEK, J.
– NOVOTNÁ, R. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SCHMIEDTOVÁ, V. –
SKOUMALOVÁ, H. *SYN2010: žánrově vyvážený korpus psané češtiny*. Ústav
Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z: <http://www.korpus.cz>.

Prof Miranda Aldhouse-Green. [online] © Cardiff University. [Cit. 1.7.2014] Dostupné z:
[http://www.cardiff.ac.uk/share/contactsandpeople/academicstaff/A-E/alhousegreen-
miranda-prof-overview_new.html](http://www.cardiff.ac.uk/share/contactsandpeople/academicstaff/A-E/alhousegreen-miranda-prof-overview_new.html)

VOLVOX GLOBATOR. *O nás*. [online] © 1991-2014 VOLVOX GLOBATOR.
[Cit. 16.7.2014] Dostupné z: http://www.volvox.cz/o_nas/o_nas.php

9. PŘÍLOHY